

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
katedra výtvarné výchovy

Bakalářská práce

**Podobizna Polyxeny z Lobkovic – haptický model pro
osoby se zdravotním postižením**

Portrait of Polyxena of Lobkowitz – haptic model for the
disabled people

Vypracovala: Petra Novotná
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Duchková, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne.....

Podpis studentky

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Zuzaně Duchkové, Ph.D. za její cenné rady, trpělivost a profesionální přístup při vytrvalém vedení mé bakalářské práce. Ráda bych také poděkovala i ostatním členům Katedry výtvarné výchovy na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. A v neposlední řadě děkuji mému příteli a rodině za velkou podporu a trpělivost nejen při vzniku této bakalářské práce, ale i po celou dobu studia.

Abstrakt

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí – teoretické a praktické. První kapitola teoretické části se zabývá otázkou renesanční ženy ve společnosti. Nahlíží na ženu v roli panny, manželky a vdovy, popisuje výchovu, kterou si tehdejší žena procházela, a pohlíží na urozenou ženu stran šlechtické společnosti. Druhá kapitola teoretické části se věnuje konkrétní šlechtice Polyxeně z Lobkovic, rozené z Pernštejna, a popisuje její životní cestu. Poslední kapitola této části se zabývá problematikou vnímání osob se zrakovým postižením a zaměřuje se na metodiku kompenzačních pomůcek, výhradně haptických modelů pro zrakově znevýhodněné. Praktická část bakalářské práce má za cíl přetvoření portrétní malby Polyxeny z Lobkovic do haptického modelu v podobě reliéfu, jenž je primárně určený pro nevidomé a slabozraké.

Klíčová slova: Polyxena z Lobkovic, renesance, žena, šlechta, Pernštejn, Rožmberk, Lobkovic, zámek Kratochvíle, reliéf, haptický model, kompenzační hmatové pomůcky

NOVOTNÁ, Petra. *Podobizna Polyxeny z Lobkovic – haptický model pro osoby se zdravotním postižením*. České Budějovice, 2021. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková, Ph.D.

Abstract

This bachelor thesis consists of two parts - theoretical and practical. First chapter of the theoretical part deals with the issue of renaissance woman in society. It shows a woman in role as a virgin, wife and widow; it describes education that every woman had to go through; and it looks at noble woman in point of view of aristocracy. Second chapter of the theoretical part is dedicated to a specific noblewoman Polyxena of Lobkowitz, maiden name Polyxena of Pernstein and describes her lifeway. Last chapter of the theoretical part deals with the problematics of perception of visual impairment and focuses on the methodology of compensatory aids, especially haptic models for visually impaired ones. Practical part of this bachelor thesis has the goal to transform the Polyxena's paintings into the haptic model in the form of relief which is primarily intended for the blind and partially sighted.

Key Words: Polyxena of Lobkowitz, renaissance, woman, aristocracy, Pernstein, Rosenberg, Lobkowitz, Kratochvíle chateau, relief, haptic model, compensatory tactile aids

Obsah

Úvod	6
I. Teoretická část.....	8
1 Ženy za dob renesance	9
1.1 Téma ženy ve vybrané literatuře	9
1.2 Urozená žena v roli panny, manželky a vdovy	12
2 Polyxena z Lobkovic	19
2.1 Rodinné zázemí, dětství a mládí Polyxeny z Pernštejna	20
2.1.1 Dětství a vyrůstání.....	23
2.1.2 Finanční situace perňštejnského rodu v době mládí Polyxeny z Lobkovic.....	25
2.2 Polyxenin život s Vilémem z Rožmberka.....	30
2.2.1 Sňatek Polyxeny z Pernštejna s Vilémem z Rožmberka	32
2.2.2 Manželství s Vilémem z Rožmberka	35
2.2.3 Rožmberské statky v době manželství Polyxeny a Viléma.....	39
2.3 Polyxenin život se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic	41
2.3.1 Manželství se Zdeňkem Vojtěchem z Lobkovic	45
2.3.2 Společenský a hospodářský život Lobkovického páru.....	49
2.3.3 Poslední léta života Polyxeny Pernštejnské z Lobkovic.....	53
3 Metodika tvorby haptických modelů pro zrakově znevýhodněné.....	57
3.1 Vnímání osob se zrakovým postižením.....	57
3.2 Tvorba haptických modelů	58
II. Praktická část.....	61
4 Tvorba haptického modelu.....	62
4.1 Postup práce	63
Závěr	67
Seznam použitých zdrojů	69
Seznam příloh	72
Příloha I. – Teoretická část	73
Příloha II. – Praktická část	90
Zdroje příloh.....	101

Úvod

Bakalářská práce *Podobizna Polyxeny z Lobkovic – haptický model pro osoby se zdravotním postižením* se dělí na dvě části. Teoretická část kvalifikační práce je rozdělena do třech hlavních kapitol, z nichž se každá zaměřuje na trochu jiné téma. V první řadě se práce zabývá problematikou urozené ženy žijící na renesančních a manýristických dvorech, dále se zaměřuje na život konkrétní české šlechtičny Polyxeny z Lobkovic a v neposlední řadě zmiňuje metodiku tvorby haptických modelů pro zrakově znevýhodněné. Praktická část bakalářské práce je úzce spojena s částí teoretickou, neboť uvádí poznatky z kapitoly o tvorbě haptických modelů do praxe a popisuje tvorbu kompenzační pomůcky v podobě portréту Polyxeny z Lobkovic.

V rámci první kapitoly teoretické části, jež se zabývá úlohou vznešené ženy ve společnosti v dobách české renesance, šlo o snahu pochopit myšlení tehdejších lidí a zaryté konvence, které jsou dnes už dávno minulostí. První podkapitola pojednává o tématu ženy ve vybrané literatuře a ve druhé podkapitole je žena studována ve třech životních rolích. Šlechtična je okolím chápána buďto v roli dcery – panny, manželky – matky, nebo vdovy – stařeny. Lišilo se nahlížení na ženu stran široké veřejnosti a stran jejího manžela. V čem a proč se lišila vdaná žena od té neprovdané, jak to bylo se vzděláním ženy, mohla vůbec mluvit do politiky, existoval vůbec v těchto dobách sňatek z lásky? Všechny tyto otázky byly prostudovány a rozebrány na následujících stránkách.

Stěžejním bodem studie ovšem nebyly obecně všechny urozené ženy žijící na renesančních dvorech, nýbrž jedna konkrétní. Převážně se práce věnovala první dámě českého království Polyxeně z Lobkovic, rozené Pernštejské, která do této kapitoly neodmyslitelně patří a která si sama vybudovala své jméno a vysoké postavení. Ne nadarmo se kniha historičky Marie Ryantové jmenuje „Polyxena z Lobkovic: Obdivovaná i nenáviděná první dáma království.“ Polyxena je jednou z nejzajímavějších a nejznámějších žen Českého království, která během svého života postupně patřila hned ke třem významným šlechtickým rodům. Polyxena rozená z Pernštejna, byla poprvé provdaná a ovdovělá z Rožmberka a podruhé provdaná z Lobkovic. Aby byla celá situace i velikost této dámy lépe pochopitelná, je potřeba se nejprve orientovat v již zmíněné ženské otázce.

Třetím a posledním bodem teoretické části bakalářské práce je již zmíněná metodika tvorby kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené. V první

podkapitole se práce zabývá problematikou vnímání zrakově znevýhodněných osob a snahou pochopit, jak se zrakově znevýhodnění orientují v prostoru. Druhá podkapitola se už zaměřuje na konkrétní tvorbu haptických modelů a zmiňuje diplomové práce studentů KVV PF JU, jež se s výrobou kompenzačních pomůcek pro zrakově znevýhodněné potýkali. V kapitole je uváděno, jaké měřítko, materiály či barvy jsou pro účely haptických modelů vhodné a jaké nikoliv.

Praktická část bakalářské práce uvádí do praxe poznatky z přechozích kapitol a zaměřuje se převážně na tvorbu haptického modelu, jenž má sloužit primárně nevidomým a slabozrakým. V praktické části je popisována podoba portrétu Polyxeny z Lobkovic. Ten se stal hlavní předlohou pro výrobu reliéfu. V poslední kapitole této práce je popsán přesný postup při tvorbě haptického modelu od prvních skic a výroby základní hliněné desky až po kolorování a výsledný reliéf.

I. Teoretická část

1 Ženy za dob renesance

Jak už bylo naznačeno v úvodu, práce se bude zabývat převážně Polyxenou z Lobkovic. Její životní cestě a rozhodnutím lze však lépe porozumět, když se nejdříve otevře otázka úlohy urozené ženy žijící na renesančních a manýristických dvorech obecně. Vzhledem k tomu, že Polyxena patřila vždy k nejurozenějším rodům v Českém království, v následujících kapitolách se bude práce zabývat převážně ženou urozenou, jež se pohybovala v aristokratickém prostředí.

1.1 Téma ženy ve vybrané literatuře

Není jisté, zda skutečnost, jak se na renesanční ženu nahlíželo, je totožná s literaturou zaměřující se na ženskou otázku. Lze však nahlédnout do starých spisů a vytvořit si tak alespoň přibližný obrázek o této době a postavení žen v ní. Pro ukázkou jsou zvoleni tři autoři odlišné národnosti, kteří se ženskou tematikou zabývali. Prvním mužem, na něhož se práce zaměří, je český historik Jan Kocín¹, jenž vytvořil rukopis *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*. Jeho názory budou srovnávány s názory a postoji německého teologa Johannese Fredera² a francouzského historika Pierre de Bourdeilles³.

Kocínův spis vydaný roku 1585 byl podle všech informací z monografie historika Janáčka sepsán na vyžádání Kocínovou budoucí manželkou Magdalénou z Úterého. „Byla Magdalena z Úterého opravdu tak lačná po učení o úloze ženy v manželství, že si vyžádala od Kocína psaný návod?“⁴, uvažuje nad pravdivostí informace Josef Janáček.

Zdroje odkazují na to, že Kocín odborníkem na ženskou otázku nebyl.⁵ To mu ale nebránilo v napsání souhrnu pravidel, jimiž by se měla správná manželka řídit. Mimo jiné v rukopisu shrnul i seznam všech ctností i nectností, kterých by se měla manželka vyvarovat, nebo na ně naopak dbát. Mezi vypsanými nectnostmi můžeme najít vlastnosti, jako jsou „svárliivost, neposlušnost,

¹ Jan Kocín byl český historik, právník, překladatel a spisovatel humanistické orientace.

² Johannese Fredera nazývaný *Fretter* nebo *Irenaeus* byl německý luteránský teolog a spisovatel hymny či kostelních písní.

³ Pierre de Bourdeilles také známý jako abbé de Brantôme byl francouzský historik, voják a životopisec.

⁴ JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 8.

⁵ [srov.] Tamtéž, s. 9.

nespolehlivost, nehospodárnost, hubatost, lenost, všetečnost, parádivost, nedostatečná úcta k manželovi a jiné.“⁶ Vlastnost, kterou Kocín ale obdivoval a vyžadoval nejen u své ženy, byla na prvním místě pobožnost. Tu ihned v pořadí následovaly vlastnosti, jako jsou „přívětivost, absolutní úcta k manželovi, píle a hospodárnost, šetrnost a ustavičná péče o domácnost a umírněnost ve všech osobních rovinách.“⁷

V Janáčkově knize není moc detailů o Kocínově pohledu na ženském vzdělávání, pouze je zde uveden jeho zájem o to, aby se žena starala pouze o domácnost a ruční práce, do politiky mluvit nemohla. Zato je v knize dobře vyobrazeno, jakým způsobem pohlížel na krásu žen. Z textu lze vyčíst, že Kocín přikládal ženské kráse velký význam, nečekaně ale v negativním slova smyslu. Byl názoru, že krása kazí charakter a vede ženu spíše k opovrženímhodným vlastnostem, jako jsou například lenost, parádivost a nehospodárnost.⁸ Zastával názor, že „manželského štěstí mohl dojít pouze ten, kdo má ženu skromného zevnějšku“.⁹ Zde vyvstává myšlenka, jak na tom se svým zevnějškem asi tak musela být jeho choť Magdalena z Úterého. Tento Kocínův názor však z daleka nelze brát jako všeobecný úsudek, naopak většina mužů si krásy na ženách velmi cenila.

Kocínův spis vydal jeho přítel tiskař, spisovatel a nakladatel Daniel Adam z Veleslavína¹⁰, který se k tomuto dílu nebál připojit i překlad stručnějšího díla protestantského teologa Johannese Fredera, přezdívaného Ireneus¹¹. Tento krátký svazek je nadepsán jako *Chvála a čest pohlaví ženského*. Už podle názvu spisu lze poznat, že Ireneovy názory byly zcela opačného rázu než předchozího autora. Výrazný rozdíl mezi autory se projevil ve stanovisku k podřízenosti ženy. Ireneus „stejně jako Kocín“ doporučoval ženám domácí práce, starost o chod domácnosti a děti. Na rozdíl od Kocína ale přiznával, že „některých znamenitých mužův jest ten smysl, že pohlaví ženské tak dobře k učení způsobné jest jako i mužské, kdyby k tomu z mládí opravdově bylo vedeno a přidržáno.“¹² Takže Ireneus nejen přiznával schopnost učit se a inteligenci některých žen, ale ani nezavrhoval ženskou krásu. Konkrétně Helenu římskou prohlašoval za nejkrásnější ženu

⁶ JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 11.

⁷ Tamtéž, s. 12.

⁸ [srov.] Tamtéž, s. 11.

⁹ Tamtéž, s. 11.

¹⁰ Daniel Adam z Veleslavína byl český nakladatel, spisovatel, bohemista, lexikograf, historik, filozof, překladatel, organizátor literární činnosti, humanista a vysokoškolský pedagog.

¹¹ Ireneus je mužské jméno řeckého původu znamenající „mírumilovný“.

¹² JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 14.

světa. Názory protestantského teologa Ireneia byly vysloveny již o 40 let dříve než názory Kocínovy, přesto zněly moderněji. Je potřeba ještě doplnit, že Ireneus jistě nebyl hlasatelem ženské emancipace.¹³

Rozdíly v názorech jednoznačně tvořily i původy spisovatelů. Zatímco v Čechách Kocín a jemu podobní hlásali důraz na „mysl stydlivou a pobožnou“, ve Francii si nechával Pierre de Bourdeilles, nazývaný Brantôme, sepisovat tlustý svazek o galantních ženách. Spis byl plný příběhů z osobního života i z antické literatury. Erotická tematika vyhrocená často až k pornografii je svědectvím o tom, jak se vlivem renesance měnil názor na ženu a její úlohu ve společnosti.¹⁴ „Stály tu proti sobě dva světy. Na jedné straně Kocínův český svět pilných hospodyněk, pyšných na svou mravní čistotu, pohrdajících svody parády a rozmařilosti a hledajících intelektuální potěchu jen v modlitbách a zpěvnících, na straně druhé Brantômův svět urozených francouzských dam, které se vůbec netajily potěšením z veřejně známých i tajných lásek, na nichž si muži cenili nejen fyzickou krásu, ale i vtip a duchaplnost, chytrost a společenskou obratnost.“¹⁵ Kocín ve svém spisu několikrát uvádí, že je jeho kniha primárně určena pro ženy měšťanů, neprozradil však, že v Čechách byl tento pohled na ženy vnímán nejen v měšťanském prostředí, ale i v tom poddanském a aristokratickém.¹⁶

To, jaký vztah byl mezi manželi v prostředí šlechtickém, mohou lépe ukázat a pochopit milostné dopisy z roku 1556 až 1558, které oddaná Anna z Rožmberka¹⁷ posílala svému muži Jáchymovi z Hradce¹⁸. Oslovení „muoj nejmilejší pane“, které Anna ve svých dopisech použila, věrohodně odpovídá Kocínově ideálu pobožné manželky. Nejen pokorné oslovení, ale i spousta jiných vět dokazuje, že Anna je se svým poddaným postavením k manželovi zcela smířená. „Kocín však neznal ani Annu z Rožmberka, ani její dopisy. Podobnost světa ženy z měšťanského a aristokratického prostředí byla tím podivuhodnější, že Anna z Rožmberka patřila po předcích k nejvýznamnějšímu panskému rodu v Čechách a byla manželkou nejvyššího kancléře Království českého. Prostota jejího života však nebyla v žádném případě podezřelá. V dobrém i ve zlém žila jako všechny ostatní šlechtičny a zámožné měšťky. A to v době, kdy se v českých zemích začala plně

¹³ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 15.

¹⁴ [srov.] Tamtéž, s. 15.

¹⁵ Tamtéž, s. 19-20.

¹⁶ [srov.] Tamtéž, s. 17.

¹⁷ Anna Hradecká z Rožmberka byla česká šlechtična z poslední generace rodu Rožmberků. Anna byla narozena 26. ledna 1530 a zesnula 16. prosince 1580.

¹⁸ Jáchym z Hradce byl nejvyšší kancléř Českého království, rytíř Zlatého rouna a tajný rádce císaře Maxmiliána II.

prosazovat renesance jako umělecký sloh i svobodomyšlnější pohled na hodnoty lidského života.¹⁹

Ačkoli je zde uvedeno pouze několik málo literárních příkladů, mohou podat názorný přehled o tom, jak se o ženách v měšťanské, ale i šlechtické společnosti v dobách renesance uvažovalo. S příchodem renesance do Čech se vnější proměna českých poměrů odehrála velmi rychle, hlavně co se týče módy nebo umění. Vnitřní proměna však přicházela naopak velmi pomalu především ohledně názoru na ženy. Lidé se nemohli tak lehce vzdát středověkých názorů. Ženy začaly pomalu získávat právo až díky náboženství. Katolíci i protestanti zakazovali manželství se smíšenou vírou, ale ženy naopak získaly právo převést svého manžela jiné víry ke své církvi. Muži měli v této záležitosti samozřejmě stejné právo jako ženy, ale vzhledem k tomu, k jaké pobožnosti byly ženy od raného dětství vedeny, se v tomto ohledu připisovala iniciativa spíše jim.²⁰ „Přibývalo žen, které se nechtěly nechat přikovat k domácnosti a hospodářství, ale chtěly i společensky žít, vedle nich se objevovaly fanatičky neváhající vyvolávat kvůli náboženské otázce politické konflikty“²¹, upřesňuje ve své knize Josef Janáček. Dokonce se v některých šlechtických rodinách na vzdělání mladých dívek kladl takový důraz, jako by jejich život neměl být jen v kuchyni a doma.²²

Roku 1585 vydal Veleslavín svazek *Irenea a Kocína* koncipovaný jako apologii žen. Svazek hájil ženy proti útokům, které vyprovokoval jejich společenský vzestup. Kniha lidem také přinesla zamyšlení nad ženskou otázkou zrovna v době, kdy se v českých zemích jednoznačně vyhradila renesance ve svých jasných barvách.²³ Je možné, že právě i tento spis přivedl jakousi předzvěst ženské emancipace.

1.2 Urozená žena v roli panny, manželky a vdovy

Podle Margaret Kingové vystupuje renesanční žena oproti muži jen v několika málo rolích. Těmi hlavními jsou role dcery – panny, matky – manželky a vdovy – stařeny. Občas jsou také ženy vnímány v roli prostitutky, světice, čarodějnice či amazonky. Tento cyklus, kde si žena má projít podobou dcery,

¹⁹ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 18.

²⁰ [srov.] Tamtéž, s. 19-20.

²¹ Tamtéž, s. 21.

²² [srov.] Tamtéž, s. 21.

²³ [srov.] Tamtéž, s. 22.

matky a stařeny, je nejčastěji zobrazován v podobě tříhlavé bohyně Hekaté, jež se vyskytuje ve starověkých bájích.²⁴

Při narození potomka šlechtického rodu se většinou doufalo v příchod mužského pokolení. Tento potomek by se stal dědicem a pokračovatelem rodu. Narození dcery pak bylo vnímáno jako obávané břemeno nebo naopak „výhodné zboží“. Dcera mohla pro otce hrát významnou roli při obchodním vyjednávání jejího sňatku, který mohl rozšířit rodové vztahy například s výše postaveným šlechtickým rodem. Obávané břemeno, jež narození dcery přinášelo, zavazovalo otce k zaopatření věna, díky němuž se žena mohla provdat do lepší rodiny.²⁵

Výchova urozených mladých dívek z vyšších vrstev se diametrálně lišila od výchovy jejich bratrů. Zatímco muži se učili právu, latině, šermu, jízdě na koni a jezdili na takzvané kavalírské cesty do zahraničí, vzdělání dívek zůstávalo mnohem prostšího charakteru. Dívky se většinou v mladém věku stávaly členkami fraucimoru svých matek, příbuzných či jiných výše postavených šlechtičen. V rámci výchovy ve fraucimoru se kladl důraz na zásady společenského chování, na výuku tance, hudby, zpěvu a ručních prací (šití, vyšívání, tkaní, malování), přičemž si měly dívky osvojit způsoby vedení domácnosti. Důležitým aspektem výchovy mladých urozených dívek byly návštěvy bohoslužeb, náboženská četba a obecně vedení ke zbožnosti. Možnost učit se cizím jazykům, vědám a dalším znalostem a dovednostem, kterým se učili muži, bylo umožněno pouze některým ženám.²⁶ Ve šlechtickém prostředí se takto učené ženy objevovaly jen zřídka. Mladá dívka měla jediný hlavní úděl, co nejvíce se přiblížit vzoru Panny Marie. Mladá žena měla být hlavně cudnou, pobožnou a neposkvrněnou až do okamžiku, kdy je od ní požadováno početí syna. Dle slov Kingové se po příchodu humanismu stala novým ideálem „žena-neintelektuálka“. Ženu, jež byla cudná, mlčela, šila a tkala, vystřídala žena, která vynikala ve znalostech tance, malby, hudby, cizích jazyků a uměla duchaplně konverzovat. Svého umění měla používat výhradně k pobavení příbuzných, návštěv a mužů.²⁷

Jak již bylo zmíněno výše, mladé neprovdané dívky se na renesančních a manýristických dvorech stávaly členkami fraucimoru svých matek, příbuzných

²⁴ [srov.] KINGOVÁ, *Žena renesance*. In. GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003., s. 209, 223.

²⁵ [srov.] Tamtéž, s. 223.

²⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 49.

²⁷ [srov.] KINGOVÁ, *Žena renesance*. In. GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003., s. 224, 241.

nebo v ideálním případě výše postavených šlechtičen. Okolo šlechtičny se tak vytvořil malý dvůr převážně neprovdaných dívek a žen, které s ní žily. Žádná šlechtična, které záleží na společenském životě, se v 16. století bez fraucimoru nemohla obejít. Ženy kněžnu doprovázely, jedly s ní u jednoho stolu a bydlely s ní na jejím panství. Na většině zámčích byly pro fraucimor i vyhrazeny speciální místnosti, které se též nazývaly fraucimor. Mimo urozených dívek a žen byly součástí fraucimoru i dcery chudých zemanů a panských služebníků, jež často zastávaly roli osobních služek nejen kněžny, ale i dalších urozených žen z příbuzenstva.²⁸

Mimo poskytnutí ubytování, jídla a šatů byla šlechtična zavázána najít každé dívce ze svého fraucimoru vhodného manžela. Většinou se jimi stávali muži ve službách jejího manžela – hejtmani, správci, úředníci, písaři či jiní dvořané. Bylo zvykem, že zámecká paní pak vystrojila každé dívce svatbu ve vlastním domě, „která by leskem a nákladností odpovídala vznešenému postavení rodiny.“²⁹ Pokud byla dívka z fraucimoru svedena ještě před svatbou, trestem pro dvořana byla mnohdy i smrt. Svedená dívka si zajistila ztrátu dobré pověsti a byla zbavena všech nadějí na prestižní manželství.³⁰

Některé ženy z fraucimoru však zůstávaly neprovdané déle, než bylo obvyklé. Většinou to způsobovalo nedostatečné nebo úplně chybějící věno, které se při zasnoubení převádělo z otce na budoucího manžela. Některé ženy tak zůstávaly ve fraucimoru do svých třiceti nebo i padesáti let. Konkrétním příkladem může být Johanka z Lobkovic. Ta ve fraucimoru své švagrové Polyxeny Pernštejské z Lobkovic setrvala i po dovršení padesáti let svého života. O Johance se díky jejímu svobodnému stavu často hovořilo jako o „panně šlechtičně z Lobkovic“.³¹ Neprovdaná žena se těšila spíše politování a posměškům. Ačkoliv je synonymem pro neprovdanou ženu žena svobodná, v renesanci se neprovdaným ženám příliš svobody nedostávalo. Ženy svobodné zůstávaly odkázané na své nejbližší příbuzné, otce, bratry, strýce či jiné poručníky, jež se měli starat o to, aby ženy byly zaopatřeny. Svobodná žena či dívka si také nemohla vybrat případného ženicha, tento úkol připadal jiným a očekávalo se,

²⁸ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 409.

²⁹ [srov.] Tamtéž, s. 409.

³⁰ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 93, 99.

³¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 408-409.

že žena se rozhodnutí podřídí.³² Existují však ojedinělé případy, kdy se dívka odmítla provdat za muže, jenž jí byl vybrán. Ukázkovým příkladem je Margery Pastonová, dcera anglického nižšího šlechtice, která byla za svoje opovrhování budoucím manželem potrestána vězením a opakovaným bitím od svých rodičů. Po domluveném sňatku se rodiče Margery zřekli, její manžel však zůstal v jejich službách.³³

Při domlouvání sňatku se hledělo primárně na majetkovou situaci nápadníka, na prestiž jeho rodu a často byla udávajícím faktorem i náboženská příslušnost. Charakter, věk a fyzický vzhled byly u vybírání ženicha až věci druhořadé, které málokdy mohly rozhodnout. Co se týče vzájemných sympatií novomanželů, předpokládalo se, že vzniknou až v průběhu vztahu a žena si získá manželské štěstí svou zbožností, pokorou a věrností. Marie Ryantová ve své knize uvádí, že sňatek z lásky byl v době renesance považován spíše za nežádoucí a nebezpečnou komplikaci. Tehdejší mladí lidé ani neměli moc příležitostí se poznat ještě před svatbou, aby mezi nimi mohl vzniknout hlubší vztah. Sňatky z lásky v době renesance rozhodně nebyly obvyklé, to ale neznamená, že vůbec neexistovaly.³⁴ Primárním cílem manželského svazku však zůstávalo vylepšení politické, ekonomické či sociální pozice stejně jako požadavek zajistit pokračování rodu.

Vdaná žena byla nadřazována nad všechny ženy neprovdané. Roku 1620 se toto nadřazování vdané ženy dokonce předepisovalo u příležitosti usnesení moravského sněmu, kdy provdané šlechtické dámy měly sedět na čestnějším místě než ženy neprovdané.³⁵ Muži však žena zůstávala stále podřazená, dokonce jak uvádí Ryantová, vdaná žena byla vyjadřována slovy „žena jest vězeň muže svého.“³⁶ Žena byla svému muži podřízena hlavně stran majetkových práv. Mělo to však být hlavně pro její dobro jako ochrana před neuvážlivým rozhodnutím, neb žena neměla stejného ekonomického vzdělání jako muž. Některé ženy, jak také bude uvedeno v kapitole o Polyxeně z Pernštejna, byly stejně tak dobrými podnikatelkami jako někteří muži. V manželství mohla žena nakládat pouze

³² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 103-104.

³³ [srov.] KINGOVÁ, Žena renesance. In. GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003., s. 216.

³⁴ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 104.

³⁵ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 9.

³⁶ Tamtéž, s. 9.

se svým majetkem v podobě věna, které si do vztahu přinesla.³⁷ Žena mohla v rámci svého majetku podepisovat různé smlouvy nebo ho věnovat svému manželovi. V tomto případě však musela být sepsána smlouva, že takto činí zcela dobrovolně a bez nátlaků. Manželé také mohli majetek vlastnit dohromady a společně s ním i manipulovat. Tento způsob si však osvojila jen malá část aristokracie.³⁸

Hlavní povinností vdané ženy bylo přivedení potomka, v lepším případě syna, na svět a zajištění tak kontinuity rodu. Renesanční žena za svůj život většinou absolvovala vysoký počet těhotenství. Mezi jednotlivými porody a následným dalším početím často bylo pouhých pár týdnů. V té době však se ženami nebyla spojována nejen častá těhotenství, ale také vysoká dětská a kojenecká úmrtnost. Tento problém se vyskytoval u žen napříč sociálními sférami a nevyhnulo se mu ani aristokratické prostředí. Uvádí se, že v renesanci dětství přežila zhruba polovina všech narozených dětí. Potomci v dětském nebo kojeneckém věku nejčastěji umírali na mor, úplavici, chřipku, černý kašel, tuberkulózu nebo na podvýživu. Stejně tak, jak děti umíraly po narození, často děti umíraly ještě během těhotenství. Ukázkovým příkladem stále těhotné renesanční ženy je Sidonie Elisabeth z Lichtenštejna, která během svého 46 let dlouhého manželství strávila celkem 27 let v těhotenství a porodila 24 dětí, dospělosti se jich však dožilo pouhých deset.³⁹

Ženy šlechtických rodin rodily ještě častěji než ženy měšťanského původu. Důvodem toho byla jednak snaha o dědice a druhým byl fakt, že aristokratické ženy svá novorozeňata nekojily kvůli antikoncepčním účinkům, jež může laktace způsobovat. Zámožnější rodiny tedy využívaly kojné a žena se mohla chvíli po porodu opět snažit o početí. Mimo časté a rozšířené nemoci, jež děti zabíjely, docházelo občas také na zabití dítěte kojnou buď na přání matky, nebo z nedbalosti a krutého zacházení. Tak závažný čin, jako bylo zabití dítěte, zvláště v době, kdy se jen malá část narozených dětí dožívala dospělosti, se trestal utopením či upálením. Vražda dítěte byla hned po čarodějnictví nejčastějším důvodem popravdy žen.⁴⁰

³⁷ Žena mohla se svým majetkem v podobě věna v manželství operovat pouze v Čechách, na Moravě bylo i toto právo ženám odepřeno.

³⁸ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 199.

³⁹ [srov.] KINGOVÁ, *Žena renesance*. In. GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003., s. 210-112.

⁴⁰ [srov.] Tamtéž, s. 210-214.

Mimo roli matky a manželky si renesanční žena mohla vybrat dát se cestou kláštera a zasvětit svůj život Bohu. Žena jeptiška byla sice ochuzena o možnost stvořit život a mít děti, ale zároveň se mohla zbavit pout a alespoň trochu uniknout z tak nadřazeného světa mužů.⁴¹

Ačkoliv se ženou svobodnou nazývá žena mladá a neprovdaná, v renesanci se šlechticům dostávalo největšího svobodného jednání až po smrti manžela, v době, kdy se z ní stala vdova. Po smrti manžela bylo ženám vyplaceno takzvané obvěnění⁴², což byla částka, která byla o třetinu vyšší než původní věno, se kterým žena do manželství vstupovala. Délka trvání manželství při obvěnění nehrála roli. Snížení výše obvěnění nebylo z práva možné. Často se však stávalo, že nebožtíci své ženě „z lásky manželský“ odkázali nadvěno v podobě financí a hmotného či nemovitého majetku. Vdova měla po právu také nárok na veškeré své svršky, krytý kočár nebo také na vdovské sídlo.⁴³

Vdovská svoboda jednání spočívala také v možnosti smět si sama bez přičinění příbuzných vybrat mezi manželstvím z rozumu, nebo lásky. Vdovy často cítily upřímnou nechuť k dalšímu sňatku z rozumu, naopak toužily po šťastném a láskyplném manželství. Jejich touha po lásce však občas vedla až k různým veřejným výstřelkům, které si dle slov Janáčka moralisté vysvětlovali jako další důkaz slabosti a nestálosti ženské povahy.⁴⁴ Ukázkovým příkladem mohla být Anna Marie Manrique z Pernštejna mladší, mladá vdova po Polyxenině bratru, Janu z Pernštejna. Marie Manrique byla známa především díky svým veřejným vztahům a aférkám se svobodnými i ženatými muži. Stále častěji si lidé i ve svých diplomatických korespondencích vyměňovali informace, kdo ze šlechticů momentálně navštěvuje právě její komnaty. Čím více však měla Marie Manrique ctitelů, tím méně pak přicházelo nabídek ke sňatku. Vzhledem k tomu, že vdova po Polyxenině bratru stále bydlela v jejím rodném domě, vrhala tak špatné světlo na Polyxenu, její matku Marii Manrique de Lara i všechny její zbylé stále ještě neprovdané dcery, které měly zcela jiné mravní zásady.⁴⁵ Francouzský

⁴¹ [srov.] KINGOVÁ, *Žena renesance*. In: GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003., s. 224.

⁴² Výše obvěnění se lišila podle toho, zda žena do manželství vstupovala jako panna nebo již jako vdova. Pokud žena byla před uzavřením manželství nikdy neprovdanou, obvěnění bylo o třetinu vyšší než původní částka věna. V případě, kdy žena vstoupila do manželství jako již ovdověná, výše obvěnění byla až dvakrát dvakrát vyšší než počáteční věno.

⁴³ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 191-192.

⁴⁴ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 44.

⁴⁵ [srov.] Tamtéž, s. 119-127.

vyslanec Pierro Bergona si po rozhovoru s Polyxenou z Pernštejna roku 1600 zapsal: „Dozvěděl jsem se, že ovdovělá paní vysokého rodu se nemůže se ctí znovu provdat a že dokonce ani nesmí vycházet z domu, leda z velmi vážné příčiny. Obvykle je těmto vdovám dovoleno dávat si sloužit mši ve vlastních komnatách, které jsou vždy potaženy sukem stejné barvy, jako je šat, který nosí po celý zbytek života“.⁴⁶

Reakcí na akci těchto různých vdovských milostných výstřelků byla výrazná společenská kritika. Mikuláš Dačický z Heslova měl údajně vyřknout slova: „Baby staré, k manželství nevhodné, k starosti se střečkovaly“.⁴⁷ Zaujatost proti vdovám nakonec pronikla i do zákonodárství, které vylučovalo vdovy z přímých dědických práv. Pokud jim nebylo nic přímo odkázáno, muselo jim stačit pouze obvěnění po manželovi.⁴⁸

Mužská nadřazenost se projevovala i po smrti konkrétně v otázce pohřbu. Pohřeb šlechtice byl většinou nákladnou akcí, která se táhla několik týdnů, ne-li měsíců. Mužské tělo bylo nabalzamováno a dlouho vystavováno kvůli poslednímu rozloučení, kvůli němuž přijížděli přátelé, příbuzní a další šlechtici z různých koutů Českého království. Na rozdíl od mužů byl ženský pohřeb pouze poslední službou pro zemřelou, kdy bylo její tělo uloženo do hrobky. Někdy se stávalo, že svou přítomností zemřelou nepoctili ani někteří rodinní příslušníci. Většinou se ženského pohřbu účastnily hlavně další ženy a pohřeb se konal jen několik málo dní po smrti.⁴⁹

Kocín vnímal ženino společenské podřadné postavení jako zákonitou skutečnost.⁵⁰ Ve výsledku k tomuto závěru takto přistupovala tehdejší většinová společnost. Ženy byly podřízeny svým mužům, bratrům a otcům a obecně si většina žena nedělala větších ambicí, tuto roli přenechávaly svým mužským protějškům. Většina dívek a žen však pravděpodobně toužila po lásce, málokterá se ale odhodlala zpochybnit nebo i jen mluvit do výběru svého nastávajícího.

⁴⁶ [srov.] ESPRINCHARD, Jacques, François de BASSOMPIERRE a Pierre BERGERON. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. Praha: Panorama, 1989. Pragensia (Panorama), s. 67.

⁴⁷ JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 45.

⁴⁸ [srov.] Tamtéž, s. 45.

⁴⁹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 435-440.

⁵⁰ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 9.

2 Polyxena z Lobkovic

Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, se narodila do velké a bohaté rodiny. Jejími rodiči byli Vratislav z Pernštejna⁵¹, nejvyšší kancléř Českého království, a španělská dáma Marie Manrique de Lara. Polyxena měla ve svém životě větší štěstí než většina vznešených dam nebo jejích sester, neboť se jí podařilo dvakrát provdat za výrazné osobnosti české země. Prvním manželem se jí stal jihočeský magnát Vilém z Rožmberka. Podruhé se Polyxena vdala za vůdčí osobu české katolické šlechty Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Po sňatku s ním se šlechtična mohla pyšnit titulem první dámy Českého království.

O Polyxenině přesném datu narození nejsou žádné zápisy, ovšem z korespondence se dá určit, že se pravděpodobně narodila v dubnu roku 1566. Přesné datum svého narození nejspíše neznala ani sama Polyxena, což naznačuje v dopise z 5. srpna roku 1626: „Brzy mi bude šedesát let. Myslím, že už mi dokonce tolik je.“⁵² Ještě méně známé než datum jejího narození, je jeho místo. Polyxena pocházela z početné rodiny plné sourozenců. Ačkoliv se svými skutky a pověstí řadí na první příčky pomyslného sourozeneckého žebříčku, tak v pořadí narození se nachází přibližně někde uprostřed. Většina Polyxeniných starších sourozenců se narodila ve Vídni. Mladší sourozenci se naopak, vzhledem k otcově působení ve funkci nejvyššího kancléře, rodili v Praze.⁵³ Podle historických pramenů připadají v úvahu obě dvě zmíněná města.

Jméno Polyxena, které bylo pro tuto šlechtičnu otcem Vratislavem z Pernštejna a matkou Marií Manrique de Lara vybráno, není ani českého, ani španělského původu, jak by se předpokládalo⁵⁴. Jméno pravděpodobně získala po kmotřence svého staršího bratra - Polyxeně z Ungnadu⁵⁵. Původ⁵⁶ tohoto exotického jména pochází až z řecké mytologie a váže se k příběhu o Achillovi.

⁵¹ Vratislav z Pernštejna řečený „nádherný“.

⁵² [srov.] MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005, s. 490.

⁵³ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016 s. 39.

⁵⁴ Polyxenina matka Marie Manrique de Lara pochází ze Španělska.

⁵⁵ Polyxena pravděpodobně dostala své jméno po Janově kmotřence Polyxeně Lasso de Castilla rozené Polyxeně Ungnadova ze Suneku.

⁵⁶ Polyxena je popsána jako krásná a statečná dívka, která se nebojí svého osudu. Sestra legendárního hrdiny Parise, dcera trojského krále Priama a jeho manželky Hecuby, byla Achillovi přislíbena za ženu. Na oplátku měl Achilles přestat obléhat Tróju. Šlo však o spiknutí, jehož cílem bylo Achilla zabít.

„Všechny zprávy o Polyxeně se přitom shodují na tom, že byla půvabná - sličnost stejně jako náboženskou horlivost údajně zdědila po matce, zatímco podobu, ale i moudrost po otci.“⁵⁷

2.1 Rodinné zázemí, dětství a mládí Polyxeny z Pernštejna

Vratislav z Pernštejna, Polyxenin otec, se narodil kolem roku 1530. Byl členem významné aristokratické rodiny, která patřila mezi prastaré české šlechtické rody. Pernštejnský rod se stal jedním z nejvlivnějších panských rodů v Čechách i na Moravě a zasloužil se o to zejména Polyxenin praděd Vilém, díky jeho rozmnožení pozemkových majetků.⁵⁸ Ještě za života Vratislavova otce Jana IV. z Pernštejna zvaného Bohatý získal Vratislav už ve svých třinácti letech místo na královském dvoře u o tři roky staršího arcivévody Maxmiliána Habsburského, nástupce trůnu. Celé dětství pak Vratislav strávil cestováním s Maxmiliánem. Během let se mezi oběma muži vytvořilo přátelství, jež stálo na vzájemné úctě a důvěře, tento fakt dokládá i Maxmiliánova korespondence.⁵⁹

S Polyxeninou matkou, španělskou dámou Marií Maxmiliánou Manrique de Lara, se Vratislav sezdal díky královně Marii Habsburské. Marie Manrique byla v královských službách jednou z dívek fraucimoru⁶⁰ též už od svých třinácti let, působila jako vrchní komorná. Stala se královninou nejoblíbenější dvorní dámou a podle dochované korespondence i blízkou dlouholetou přítelkyní.⁶¹ Panovnice byla povinna každé z dívek svého fraucimoru najít vhodného manžela. Pro Marii se jím stal šlechtic vystupující v manžellových službách - Vratislav z Pernštejna.

Svatba pětadvacetiletého Vratislava z Pernštejna a teprve sedmnáctileté nevěsty Marie Maxmiliány Manrique de Lara se konala ve Vídni, 14. září roku 1555, a dodnes je jí přikládán velký význam, hlavně co se týče vývoje česko-

Během toho, co Achilles na Polyxenino přání poklekl u oltáře, ho Paris trefil šípem přímo do zranitelné paty. Podle pověsti se pak Achilleův duch zjevil vojákům po dobití Tróji a na jeho přání byla Polyxena obětována na jeho hrobě. Tento výjev zvěčnilo mnoho autorů, mezi nimi byli například i Charles Le Brun nebo Pio Fedi. [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 37.

⁵⁷ Tamtéž, s. 116.

⁵⁸ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 237.

⁵⁹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 33-34.

⁶⁰ Fraucimor byla skupina dívek, které dělaly společnost a doprovod manželce šlechtice či panovníka zejména při slavnostních příležitostech nebo pro ni vykonávaly různé domácí práce.

⁶¹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 113.

španělských politických a kulturních vztahů.⁶² Nelze vyloučit, že k sobě český šlechtic a španělská dvorní dáma necítili vzájemnou náklonnost, ale je více než pravděpodobné, že hlavní roli při dojednávání jejich manželství hrál politický kalkul. Ten měl zajistit zachování jednoty habsburské politiky, kterou na vídeňském dvoře prosazovala královna Marie Habsburská. Zároveň se nově díky spojení těchto dvou šlechtických rodů „perštejnská příbuzenská síť rozprostírala od Madridu přes Neapol, Milán až do Prahy a představovala jeden z nejzářnějších příkladů toho, jak byla habsburská sňatková politika, jejímž cílem mělo být vytváření nadnárodní a vládnoucímu domu zcela loajální šlechty, recipována, a následně dále rozvíjena v samostatném šlechtickém prostředí.”⁶³

Manželství mladého páru trvalo dlouhých sedmadvacet let a ani Marie Manrique de Lara s Vratislavem se nevyhnuli zklamání z časté dětské úmrtnosti, která tenkrát postihovala všechny společenské vrstvy. Španělská dáma za svůj život celkem dvacetkrát porodila.⁶⁴ Dospělosti se dožilo pouze devět či jedenáct potomků nemluvě o Mariiných častých potratech. Zmíněná čísla potvrzují statistiky o zhruba poloviční úmrtnosti všech narozených dětí v dětském či kojeneckém věku. Pár tak za svůj život přibližně deset potomků pochoval.⁶⁵ I přes častá těhotenství a porody se Maria Manrique dožila vysokého věku sedmdesáti let.⁶⁶

Mezi děti, které se českému šlechtici a španělské dámě narodily a zároveň se dožily dospělosti, patřila prvorozená Jana⁶⁷, Alžběta⁶⁸, Elvíra⁶⁹, prvorozený syn

⁶² [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 244-245.

⁶³ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 55-57.

⁶⁴ Počet porodů Marie Maxmiliány Manrique de Lara se v některých zdrojích liší, je uváděno od devatenácti do jednadvaceti porodů.

⁶⁵ Mezi dětmi, které zemřely v dětském či kojeneckém věku, se nachází pět dívek a pět chlapců jménem Hyppolita, Anna Marie, Anna, Vilém, Václav, Beatrix, Vratislav, Vojtěch, Eleanora a František.

⁶⁶ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 259.

⁶⁷ Jana je v některých zdrojích uváděna také jako Johana nebo španělsky Juana. Na svět přišla 17. června roku 1556, přibližně devět měsíců po svatbě. Jméno dostala na počest Vratislavova otce Jana z Pernštejna. Prvorozené Pernštejnec se stal kmotrem samotný císař Ferdinand I. Habsburský. [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 88-89

⁶⁸ Alžběta jindy přezdívaná také jako Isabela se narodila 6. listopadu 1557. Jméno zdědila po své babičce Isabel Briceño, podobně jako u své sestry i Alžběta měla na svém křtu velmi významné kmotry, jakými byl král Maxmilián Habsburský a jeho žena Marie. [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 33.

⁶⁹ O Elvíře není tolik informací jako o jiných dětech perštejnského páru. V kontextu s Elvírou je zmiňována sestra Hedvika. Některé zdroje však uvádí, že Elvíra a Hedvika nejsou sestry, ale jedná se o jednu a tu samou osobu. [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 96

Jan⁷⁰, Polyxena, Františka, Luisa⁷¹, Maxmilián⁷² a nejmladší Bibiana⁷³. U starších dětí existují přesné zápisy od prostějovského písaře o jejich dnu a místě narození, ty však končí narozením Anny roku 1563, která však zemřela jen několik pár let poté. U mladších sourozenců můžeme jejich věk odvozovat jen z dochované korespondence.⁷⁴ U nejmladšího potomka šlechtického páru, Bibiany, existuje však přesný záznam nejen roku, ale i měsíce narození. Je tedy známo, že mezi nejstarší Janou a nejmladší Bibianou je věkový rozdíl třiatdvaceti let.

Samotná Polyxena se s největší pravděpodobností narodila v dubnu roku 1566. Františka, jakožto další narozená dcera, je ovšem podle některých historiků označována jako Polyxenina starší sestra. Předpoklad vyvrací dopis rodinného přítele Guilléna de San Clemente z března roku 1596, který zmiňuje, že Františce je šestadvacet let, zatímco Polyxena již dovršila devětadvacet let svého života.⁷⁵ Bibiana tak byla o celých třiatdvacet let mladší než její nejstarší sestra Jana (*1556).

Roku 1566, kdy na svět přišla Polyxena, se rodině přihodila ještě jedna významná událost, neboť Vratislav z Pernštejna byl císařem Maxmiliánem jmenován do čerstvě uvolněné funkce nejvyššího kancléře Českého království. Vratislavův předchůdce na postu Jáchym z Hradce zesnul 12. prosince 1565 ve vlnách Dunaje. Díky tomuto úřadu se Vratislav stal jednou z nejdůležitějších osob v celém království a zároveň si mohl oddechnout i od svých finančních starostí, neboť k úřadu navíc získal i měsíční plat 180 zlatých rýnských.⁷⁶ Více

⁷⁰ Teprve až s pátým potomkem v pořadí se Vratislav dočkal vytouženého dědice prvorozeného syna Jana, který stejně jako prvorozená dcera dostal jméno po jeho dědu z otcovy strany. Jan z Pernštejna se narodil 30. července 1561 a na rozdíl od svých starších sester nebyl pokřtěn u kostela sv. Michaela, ale v chrámu sv. Štěpána. Za kmotra mu šel nejmladší z císařových synů jednadvacetiletý Karel Štýrský. Samotný císař se křtu nemohl zúčastnit z vážných zdravotních důvodů. [srov.] MAREK, Pavel.

Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 88-89

⁷¹ Luisa byla narozená pravděpodobně roku 1574.

⁷² Druhým synem, který se dožil dospělosti, je Maxmilián narozen pravděpodobně okolo roku 1575. Maxmilián byl od dětství připravován na dráhu církevního hodnostáře. [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s.259.

⁷³ Nejmladší Bibiana byla narozená v prosinci roku 1579 v Pernštejnském paláci v Praze. Kmotrem nejmladší narozené Pernštejnky se stal sám španělský král, jenž byl zastupován svým vyslancem Juanem de Borja, synem sv. Františka Borgiáše. ⁷³ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 98.

⁷⁴ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 32-36.

⁷⁵ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 98.

⁷⁶ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 248.

k tomuto tématu bude řečeno v kapitole s názvem Finanční situace pernštejnského rodu v době mládí Polyxeny z Lobkovic.

2.1.1 Dětství a vyrůstání

Největší svátostí po přivedení potomka na svět byly křtiny, které měly následovat co nejdříve po narození. Věřilo se, že teprve až křest uvede dítě do skutečného života, zbaví dítě dědičného hříchu a až teprve v této fázi se může stát plnohodnotným křesťanem.⁷⁷ Křtiny byly také považovány za významnou společenskou událost, na níž se sešla spousta rodinných příbuzných a známých. Stejně jako je tomu dodnes, byl nepostradatelnou součástí křtu kmotr, který přijímal odpovědnost za budoucí výchovu dítěte v případě, kdy by ji jeho rodiče nemohli vykonávat. Kmotrem se v ideálním případě stal vysoce postavený aristokrat. Pro Polyxenu se jimi údajně stali Albrecht V. Bavorský se svou ženou Annou Habsburskou. Jak už bylo uvedeno výše, není přesně známo, na jakém místě se mladá Polyxena narodila. Mohlo tomu tak být ve Vídni stejně jako u jejich starších sourozenců, nebo naopak v Praze, kde se rodily mladší děti. Pavel Marek ovšem ve své knize předkládá důkazy, že tomu tak mohlo být přímo v Augšpurku, kde se v tu dobu nacházel císařský dvůr z důvodu zasedání říšského sněmu. Vratislav z Pernštejna, jakožto nejvyšší kancléř Království českého a císařův nejbližší důvěrník, byl na místě přítomen. V neděli 28. dubna 1566 se podle korespondence konal velký banket u příležitosti křtin Vratislavovy dcery. Vzhledem k této oslavě nebyl pro Vratislava a jeho ženu Marii Manrique de Lara problém získat tak vzácné kmotry jako právě Albrechta V. Bavorského a Annu Habsburskou.⁷⁸

V době, kdy císařský dvůr pobýval v Augšpurku, měly být křtiny Polyxeny z Pernštejna řazeny mezi hlavní společenské události. O této skutečnosti svědčí nejen významní kmotři, ale i další hosté, kteří byli na banket po obřadu do Pernštejnského domu pozváni. Byli jimi například saský kurfiřt August, braniborský kurfiřt Joachim II., Francois I. de Clèves nebo vévoda z Nevers. Vzhledem k politickým rozdílnostem některých hostů se banket neubráníl

⁷⁷ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 41.

⁷⁸ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 97.

určitěmu rozrušení v podobě potyčky⁷⁹ mezi vévodou z Nevers a vyslancem Chantonnay.⁸⁰

Od raného dětství vyrůstala malá Polyxena na panovnickém dvoře společně se svými ostatními sourozenci. Zhruba do sedmi či osmi let věku jejich výchova probíhala stejně. Každý pernštejský potomek se bez ohledu na pohlaví učil od raného dětství číst a psát. Ve zmiňovaných osmi letech se výuka chlapců odlišila od té dívků. Bratři Jan a Maxmilián byli pod vedením vychovatele, jejich sestry se vzdělávaly ve fraucimoru císařovny Marie.⁸¹

U chlapců k výuce patřila primárně jízda na koni, šerm, tanec a hudba. Příslušníci dobře finančně zabezpečených aristokratických rodin se v té době dostávali na tzv. kavalírské cesty do zahraničí. Jan a mladší bratr Maxmilián tak vycestovali do Říma a rok před otcovou smrtí si užili putování po severní Itálii.⁸²

Jak již bylo výše uvedeno, dívky byly primárně vychovávány ke zbožnosti, a tak k jejich životům patřila nejen návštěva bohoslužeb, ale také náboženská četba. Správné společenské chování a výuka jazyků nebyly o nic méně opomíjeny i díky tomu, že mladé Pernštejnky se svou matkou pobývaly u císařovny dvora. Pro pernštejské děti nebyla čeština, nýbrž španělština mateřským jazykem, proto si češtinu, němčinu a italštinu osvojily až později jako cizí jazyk.⁸³ „Přestože k tomu chybí důkazy, lze se domnívat, že oběma románským jazykům (španělština, italština) vyučovala svoje dcery zpočátku sama Marie Manrique de Lara. Stejný model totiž zvolila o řadu let později též její dcera Polyxena při výchově Václava Eusebia Popela z Lobkovicz.“⁸⁴

Výchova dívek musela být velmi úspěšná, neboť Polyxena stejně jako její sestry nebyla všeobecně pokládána pouze za krásnou, ale i velmi vzdělanou, hlavně co se týče jazykových znalostí a všeobecného přehledu. Navíc byla považována za společensky velmi obratnou. „Výrazně to ocenil španělský vyslanec

⁷⁹ Zdroje uvádí, že vínem posilněný vévoda měl vyslance Chantonnayho napadnout kvůli špatnému postupu v Nizozemí.

⁸⁰ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 98.

⁸¹ [srov.] Tamtéž, s. 100.

⁸² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 48-49, 95.

⁸³ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 101.

⁸⁴ Tamtéž, s. 101.

San Clemente, který v roce 1596 v dopise španělskému králi konstatoval, že všechny pernštejnské dcery nejenom ovládají jazyk španělský, nýbrž též jazyk dvořanský, tak jako by odmala žily v paláci Vaší Výsosti, neboť byly vychovávány na dvoře císařovny.⁸⁵

2.1.2 Finanční situace pernštejnského rodu v době mládí Polyxeny z Lobkovic

Tato kapitola se bude primárně věnovat Polyxenině otci, Vratislavu z Pernštejna, neboť právě on byl zákonodárným vlastníkem a spravovatelem pernštejnského rodového majetku. Díky němu a jeho úřadu nejvyššího kancléře Českého království měla rodina měsíční přísun 180 zlatých rýnských, ale díky jeho chuti si dopřávat spoustu peněz proudivo z kasy zase ven. Po Vratislavově smrti se rodina dostala do finanční krize.

Pernštejnská rodina se mohla pyšnit velkým majetkem hlavně co do počtu českých panství. Vratislav z Pernštejna a jeho rodina většinu času setrvali u císařského dvora v Praze. Velmi často se ovšem nacházeli také v Litomyšli, kde měli postavené venkovské sídlo. Ve své závěti sepsané 13. dubna 1572 Vratislav odkázal Litomyšl právě jeho choti Marii Maxmiliáně Manrique de Lara.⁸⁶ Útočištěm rodinných příslušníků se však stal Pernštejnský palác v Praze, současný Lobkovický palác u Pražského hradu. Palác byl v budoucnu důležitým společenským i politickým centrem českých katolíků, kteří se hlásili k tzv. španělské straně. Svůj velký podíl na tom měla Marie Maxmiliána Manrique de Lara, pod jejímž vlivem dům proslul jako „španělský salón“ jindy přezdívaný také jako Pernštejnský fraucimor. Česká katolická šlechta se zde scházela téměř pravidelně. Díky těmto častým společenským stykům se mohla Marie Manrique de Lara, která zůstávala i po letech vystupováním, myšlením i stylem života cizinkou stejně jako její děti, lépe orientovat i ve složitých politických otázkách než ženy v jiných českých aristokratických rodinách.⁸⁷

⁸⁵ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 49.

⁸⁶ [srov.] Tamtéž, s. 92.

⁸⁷ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 265-266.

„Majetek Vratislava z Pernštejna tvořily kromě již uvedených českých panství Litomyšle, Lanškrouna, Lanšperka a moravských Prostějova, Tovačova, Přerova, Pernštejna a Plumlova ještě další menší statky na Moravě: Bystřice nad Pernštejnem, Jimramov, Mitrov, Nové Město na Moravě, Kojetín, Tlumačov a Kralice. Hospodářskou základnu rodu však představovala zejména panství Plumlov a Tovačov. Celkovým majetkem se nejvyšší kancléř řadil mezi největší pozemkové vlastníky.“⁸⁸ Podobně jako většina vysoce postavených šlechticů, nebo dokonce panovníků, ani Vratislav neměl tolik času, aby zvládal spravovat hospodářské záležitosti všech svých panství. Díky dochované korespondenci se ví, že tyto starosti přenechával svým úředníkům, a dokonce i manželce. Paní z Pernštejna měla právo rozhodovat o běžných výdajích domácího rozpočtu. V instrukcích z roku 1555 nařizoval Vratislav svým služebníkům, aby se k ní „utíkali i se dotazovali na vůli její a ne jináč se spravovali.“⁸⁹ Vratislav byl v hojné korespondenci se svými úředníky spíše pouze informován o hospodářském chodu na jeho panstvích. Jeho zájem o to byl spíše povrchní. Vzhledem ke své politické kariéře neměl ani čas důkladně rozebírat hospodářskou situaci na každém z jeho panství.⁹⁰

K poddaným na svých panstvích si Vratislav vybudoval vztah s přesně určenými hranicemi, kam až mohou obě strany zajít. Pernštejn se podle historika Milana Skřivánka⁹¹ nechtěl obohacovat na úkor poddaných, trval na tom, aby se odvádění poddanských povinností obešlo „bez outisků a stížností lidí.“⁹² V Litomyšli roku 1573 projevil Vratislav čistě křesťanský přístup vůči uvězněným Židům. Napomenul členy městské rady ohledně nehezkého zacházení k nim a přikázal, aby někteří z uvězněných byli propuštěni a byly jim navraceny jejich věci, „drobet jinší *discreti* zachovati měla“.⁹³

Pernštejn zakusil štěstí v neštěstí, když po smrti panovníka, podporovatele a pravděpodobně i velmi blízkého přítele, císaře Maxmiliána II. Habsburského, zůstal i nadále ve funkci nejvyššího kancléře Českého království ve službách

⁸⁸ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 69.

⁸⁹ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 249-250.

⁹⁰ [srov.] Tamtéž, s. 249-250.

⁹¹ Milan Skřivánka byl litomyšlský archivář a historik.

⁹² VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 253-255.

⁹³ [srov.] SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, [2016], s. 120-121.

nového panovníka. Vratislav se za dobu po boku císaře stal natolik osvědčeným, zkušeným a věrným politikem, že se bez jeho služeb mohl nástupce trůnu Maxmiliánův syn Rudolf II. jen těžko obejít.⁹⁴

Vratislav z Pernštejna proslul jako milovník renesančního přepychu a dopřával si velmi okázalý život už před jmenováním do funkce nejvyššího kancléře. Bylo známo, že si Vratislav při zvláštní příležitosti nebál připlatit třeba za vzácná vína zvláště uherská a rakouská, za která vydal obrovské sumy. Ty představovaly například roční rozpočet hospodářského dvora na lanšperském panství.⁹⁵ Objednával vzácné obrazy a jiné umělecké předměty, draze nechával portrétovat rodinné příslušníky nebo doplňoval rodinnou knihovnu v Tovačově. Mimoto, že se Pernštejn stal štědrým podporovatelem umění a věd, financoval také přestavby a úpravy svých sídel například zámek v Litomyšli nebo Pernštejnský palác. Tyto výdaje výrazně zatěžovaly Vratislavovu pokladnu. Kromě toho převzal některé dluhy jeho bratrů a musel platit dvorskou službu a pobyt u dvora.⁹⁶

„Po smrti tchýně Isabelly se navíc v roce 1568 přihlásili její věřitelé. O finanční pomoc žádal i manželčin bratr císařský plukovník Juan Manrique, který za Vratislava vyřizoval nějaké finanční záležitosti v Milánsku, nebo doña Catalina Lasso, manželka hofmistra královny Marie Španělské Francisca Laaso de Castilla. Výsledkem bylo zadlužení, které přivádělo Pernštejna do nepříjemné a mnohdy trapné situace.“⁹⁷ Některé účty jeho rodiny zůstávaly nezaplacené a úředníci posílali informace o prázdných pokladnách z panství.

Vratislavův výnosný post nejvyššího kancléře sice nestačil na odvrácení finanční krize rodového majetku, ale dopomohl jejímu oddálení a zajištění si více půjček od věřitelů. Mezi jeho nejvýznamnější věřitele patřil saský kurfiřt August, který mu údajně půjčil 15 tisíc zlatých, nebo samotný panovník, který mu převedl celkem 100 tisíc zlatých dluhů na komoru. Císař ovšem nebyl pouze Vratislavovým největším věřitelem, ale také dlužníkem.⁹⁸ Mezi oběma pány docházelo k vzájemnému půjčování peněz a přebírání dluhů. Až z této často velmi

⁹⁴ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 253-255.

⁹⁵ [srov.] SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, [2016]. s. 116.

⁹⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 83.

⁹⁷ Tamtéž, s. 83.

⁹⁸ [srov.] Tamtéž, s. 83.

nepřehledné situace vznikly nikdy nepotvrzené pomluvy, že nejvyšší kancléř využívá svého postavení a bere si peníze z panovníkovy pokladny.⁹⁹ Nejvyšší kancléř a jeho rodina žili na úvěr a věřitelé jim už nechtěli půjčovat další peníze.

Roku 1582 se finanční rodová situace ještě zhoršila díky nemilé události, jež byla smrt dvaapadesátiletého Vratislava z Pernštejna. Pernštejn již delší dobu trpěl špatným zdravotním stavem a sníženou pohyblivostí nohou, což mělo na svědomí převážně časté cestování a pracovní vytížení obecně. Zemřel 20. října 1582 v Linci během své plavby po Dunaji z Augšpurku do Vídně. V Augšpurku pobýval od června do září 1582 s císařem Rudolfem II. Tam se zúčastnil zasedání říšského sněmu. Těsně před odjezdem na začátku října se mu zdravotně velmi přitížilo a svůj odjezd o několik dnů odložil. Pro svou cestu za dvorem volil pohodlnější způsob dopravy, a to plavbu lodí. Ta se mu podobně jako dvěma předchozím zástupcům v úřadě nejvyššího kancléře Jáchyma z Hradce a Jindřicha IV. z Plavna stala osudnou. Vratislavův odchod byl velkou ztrátou pro nemalou hrstku lidí, o čemž svědčí i hojná účast na jeho pohřbu, jenž probíhal v neděli 11. listopadu 1582 v pernštejnském kostele Nanebevzetí sv. Kříže v Doubravníku.¹⁰⁰ Pernštejn byl podle přání v jeho závěti pochován v rodinné hrobce ovšem pouze za předpokladu, že kostel v době jeho smrti již nebude ve správě protestantských kněží. Z tohoto důvodu nechala čerstvá vdova Marie Maxmilianá Manrique de Lara po necelém roce manželovy ostatky přemístit do katedrály sv. Víta v Praze. Tam mu byl podle návrhu architekta Vredemana de Vreis vybudován náhrobek ve formě rakve s podobiznou samotného Pernštejna v nadživotní velikosti.¹⁰¹

Vratislavova smrt měla silný dopad hlavně na jeho rodinu nejen po stránce citové, ale i finanční. „V době života Vratislava z Pernštejna mohlo jeho postavení udržovat jeho věřitele na uzdě, ale po jeho smrti nastala katastrofa: věřitelé, mezi nimiž výrazně převažovali rytíři doplňovaní pány a jen v menší míře měšťany či církvi, začali vypovídat své úvěry, dědicové si prý dokonce museli vypůjčit na černé sukno, jímž byl v době smutku zahalen pražský Pernštejnský palác.“¹⁰² Teprve čtyřřadavý Jan z Pernštejna, prvorozený Vratislavův syn, byl již

⁹⁹ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 255-256.

¹⁰⁰ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 84 – 86.

¹⁰¹ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 257-258.

¹⁰² RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 91.

v půlce roku 1585 rodinnými dluhy tak zahlcen, že na něj byl z důvodu pohledávek věřitelů vydán zatykač.¹⁰³

Marie Manrique z této situace vychází jako zadlužená vdova s rozpadajícím se pernštejským majetkem a s několika dosud neprovdanými dcerami, pro které zřejmě nebude mít důstojné věno. I přesto se však se svým nejstarším synem Janem snažila pro dcery sehnat vhodného manžela a zaopatřit jim tak šlechtický život, který jim po právu náleží. „*Můžete mi věřit, že bych raději zemřela, než abych nebyla nápomocná Vám a vašim sourozencům,*“ psala po smrti svého muže dceři Janě.¹⁰⁴

Pernštejské dcery už sice nebyly nevěstami bohatými, nadále však patřily mezi nejvznešenější nevěsty Českého království. V jejich prospěch určitě hrála roli již zmíněná krása, kterou všechny dcery údajně oplývaly, vzdělání a pověst, které je v dobrém předcházely. Ještě v době za Vratislavova života vstoupila do svazku manželského první z pernštejských dcer druhorozená Alžběta¹⁰⁵. Nejstarší Jana¹⁰⁶ a Františka¹⁰⁷ již byly před otcovou smrtí alespoň zasnoubeny, tudíž se předpokládalo, že jsou již zaopatřeny. Několik následujících let tomu však nebylo pravdou kvůli nestihnutí vyplacení věna. Polyxena stejně jako její starší

¹⁰³ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 181.

¹⁰⁴ MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 104.

¹⁰⁵ Alžběta ve svých jednadvaceti letech byla provdána za císařského komorníka Albrechta z Furstenberka s ročním platem 40 zlatých, později dokonce dosáhl postu císařského rádce a nejvyššího podkoní. Vhodného manžela pro Alžbětu vybrala královna Marie Habsburská. Velkolepá svatba začala na přelomu srpna a září roku 1578 a trvala několik dalších dní. Vzhledem k tomu, že Furstenberský palác sídlí na Malé Straně, zůstávala Alžběta většinu času v Praze a nemusela se tak loučit se svou matkou a sestrami. - [srov.] Tamtéž, s. 142-144.

¹⁰⁶ Tři roky po Alžbětině svatbě a rok před smrtí otce byla prvorozená Jana vybrána na cestu do Španělska jakožto dvorní dáma a důvěrnice císařovny Marie Habsburské. Již během císařovny pobytu v Praze byl pro Janu dohodnut manželský svazek s vévodou don Fernand de Aragón y Borja za účelem politického kalkulu. Do Španělska odjeli v srpnu roku 1581 a o půl roku později se 10. 2. 1582 zasnoubili. Uzavření sňatku je však podmíněno vyplacením věna do dvou let od zasnoubení. To pernštejský rod díky svým dluhům a Vratislavově smrti nebyl schopen vyplatit. Až po třech letech od zasnoubení byl sňatek uzavřen a osmadvacetiletou Janu tak mohly opustit myšlenky na vstup do kláštera a přenechání svého věna pro některou z mladších dcer. Ke vstupu do kláštera se nakonec dostala o několik let později, když po smrti svého manžela a svých tří dcer se v něm rozhodla dožít. V klášteře Descalzas reales v Madridu, do kterého se uchýlovala spousta neprovdaných a ovdovělých žen, se starala o svých pět zbylých vnoučat. - [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 96-99.

¹⁰⁷ Františka byla další z pernštejských dcer, která měla vstoupit do svazku manželského. Údajně měla být roku 1582 před otcovou smrtí zasnoubena s Andreasem Matyášem d'Acquaviva, knížetem z Kasertu, manželství se však neuskutečnilo, neboť ještě v roce 1608 byla označovaná jako panna Františka, princessa z Kasertu. Důvodem bylo opět chybějící věno, které bylo podmíněno pro vstup do manželství se svým snoubencem. Františka se stala jeho ženou až ve zmíněném roce 1608 téměř sedmáct let po jejich zasnoubení. V té době byl Andreas Matyáš již jednou vdovcem. [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 264.

sestra Elvíra¹⁰⁸ a mladší sestry Luisa¹⁰⁹ a Bibiana¹¹⁰ zůstávala po otcově smrti bez vyhlídky na manželství. V obvyklé situaci by Marie Manrique de Lara a její nejstarší syn Jan vynaložili veškeré úsilí na sehnání manžela pro svou nejstarší dosud nezadanou dceru a sestru Elvíru. Elvíra je však často popisována jako jednodušší a ani ne tak hezká jako zbytek z pernštejských dcer. Lze se domnívat, že mohla být mentálně či fyzicky postižená.¹¹¹ Veškerá pozornost se tedy zaměřila přímo na Polyxenu.

2.2 Polyxenin život s Vilémem z Rožmberka

V době otcově smrti dovršila Polyxena teprve šestnácti let věku a stala se tak právně zletilou. Pro matku bylo tedy prioritní najít vhodného manžela právě pro tuto svou dceru, neboť všechny její vrstevnice již zaopatřeny byly. V té době již byla provdaná Alžběta, zasnoubená Jana a Františka, a Elvíra ve francimoru odovžené francouzské královny Alžběty. Luisa a Bibiana byly až mladší dcery pernštejského páru, proto se pozornost zaměřila právě na Polyxenu.

Najít Polyxeně vhodného manžela nebyl vůbec snadný úkol, ačkoliv budoucí nevěsta byla krásná, vzdělaná a z významné rodiny, rodinné požadavky na jejího nastávajícího byly velmi konkrétní. Málokterý svobodný muž do těchto striktních specifikací zapadal. Vhodným manželem měl být v ideálním případě vysoce postavený, bohatý katolík, jenž by se spokojil s tím, že nevěsta je krásná, vznešeného původu, ale bez věna.¹¹² Právě zmíněné chybějící věno a požadavek na katolickou orientaci nastávajícího snižoval počet nápadníků na minimum,

¹⁰⁸ Elvíra se nikdy neprovdala. Sloužila jako dvorní dáma francouzské královně Alžbětě Habsburské a pobývala s ní ve vídeňském klášteře Panny Marie Královny Andělů. Když královna Alžběta zemřela, Elvíře bylo již dvaatřicet. Uvažovala nad tím stát se jeptiškou, nakonec se však vrátila za matkou do Prahy. [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 182.

¹⁰⁹ Luisa odjela do Španělska s královnou Marií a sestrou Janou. Na rozdíl od nejstarší Jany, která věděla, že na ni ve Španělsku čeká budoucí manžel, Luisa netušila, co jí tato cesta do života přinese. Cítila se však být předurčená pro duchovní stav, proto se o Vánocích roku 1583 definitivně rozhodla, že nastoupí duchovní dráhu. 25. ledna 1584 tak učinila a vstoupila do kláštera s přijatým jménem Luisa z ran Kristových (Luisa de las Llagas). [srov.] Tamtéž, s. 177-178.

¹¹⁰ Nejmladší Bibiana se ve svých dvaceti letech roku 1598 provdala za svého vrstevníka markýze Františka Giovanniho Gonzagu di Castiglione delle Stiviere. František byl údajně Bibianou okouzlen a psal jí i milostné verše. Věna se mu sice nikdy nedostalo, ale spokojil se vznešeností jeho manželky, jež pro něj byla cenným sociálním kapitálem. Po sňatku spolu odjeli do Itálie, kde mu Bibiana porodila osm dětí. [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 264-265.

¹¹¹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 182.

¹¹² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 104-105.

neboť to bylo v době, kdy v zemi žila pouhá jedna desetina katolíků na devět desetin evangelíků.

Vhodným kandidátem splňujícím všechna požadovaná kritéria a budoucím manželem se nakonec stal Vratislavův dlouholetý přítel a po jeho smrti i Polyxenin nejbohatší poručník, a to Vilém z Rožmberka. Ten zastával úřad nejvyššího purkrabí a v případě potřeby v nepřítomnosti zastupoval i samotného panovníka.¹¹³ Vilém byl velmi úspěšným politikem vyžadujícím rovnováhu a preferujícím politiku středu. Nezastával extremistický směr ani v politice, ani v náboženství, kde se také prezentoval jako umírněný katolík. Vilém byl rovněž považován za velkého milovníka a mecenáše umění, především hudby.¹¹⁴ Kromě předního společenského a politického postavení oplýval Rožmberk také velkým bohatstvím.¹¹⁵

Vysoké společenské postavení, bohaté jmění a katolická příslušnost, se zámožný Rožmberk zdál být ideálním kandidátem, jedinou nevýhodou v celé situaci byl věkový rozdíl budoucích novomanželů. Vilém byl o pouhých pět let mladší než Polyxenin otec. Mezitím co mladé Polyxeně bylo v době zasnoubení 19 let, její nastávající se dožil již 51 let a za svůj život již zvládnul třikrát odvodět.¹¹⁶ Vzhledem k tomu, že z předchozích uzavřených manželství se nepodařilo přivést na svět ani jediného potomka, mohla být mladá Pernštejnka pro Viléma poslední šancí na dědice. Všechny Vilémovy předchozí manželky byly německého původu a dle Vilémových slov zemřely v pozeňnaném stavu. Díky Polyxenině částečnému španělskému původu mohl Rožmberk získat zároveň utužení vazeb ke španělským Habsburkům.¹¹⁷ Jednalo se tedy pravděpodobně o sňatek z rozumu pro oba zúčastněné. Vzhledem k tomu, že Vilémova poslední manželka byla jen o čtyři roky starší než Polyxena, je možné, že se mu skutečně

¹¹³ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 266.

¹¹⁴ [srov.] NĚMEC, Bohumír. *Rožmberkové: životopisná encyklopedie panského rodu*. České Budějovice: Veduta, 2001, s. 88-90.

¹¹⁵ „V době, kdy se zajímal o Polyxenu, mu patřilo celých osmnáct velkostatků s celkem 18 městy, 34 městečky, více než 750 vesnicemi a celkem zhruba 70 000 poddanými. Největší bylo panství Český Krumlov, k němuž byly přivtěleny Prachatice, Netolice, Dívčí Kámen a Vítkův Hrádek, dále následovala panství Nové Hrady, Třeboň, Rožmberka ve východní části dominia menší statky Borovany, Stráž a Miličín.“ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 112.

¹¹⁶ Vilémovými prvními třemi manželkami byly mladé ženy německého původu. První manželkou Viléma se stala Kateřina Brunšvická, druhou Žofie Braniborská a třetí Anna Marie Badénská. [srov.] NĚMEC, Bohumír. *Rožmberkové: životopisná encyklopedie panského rodu*. České Budějovice: Veduta, 2001, s. 90.

¹¹⁷ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 117.

mohla zalíbit. Polyxeny se nakonec na rozhodnutí nikdo vážně neptal, neprojevila však ani známky nesouhlasu.¹¹⁸

2.2.1 Sňatek Polyxeny z Pernštejna s Vilémem z Rožmberka

Necelý půlrok po zasnoubení páru se 11. ledna 1587 ve svatovítské katedrále konala největší a nejvýznamnější svatba tohoto roku. „Nejvyšší purkrabí Českého království takřka dvaapadesátiletý Vilém z Rožmberka, první mezi českými stavy, představitel nejvýznamnějšího českého panského rodu, zástupce panovníka a rytíř Řádu Zlatého rouna si bral za manželku dvacetiletou Polyxenu z Pernštejna, dceru někdejšího nejvyššího kancléře, předchozího zástupce české i moravské šlechty, císařova dvořana a svého přítele.“¹¹⁹

Díky Václavu Březanovi¹²⁰, jenž spravoval Rožmberskou kroniku, máme tuto událost podrobně zaznamenanou. Významný pár měl tu čest oddat pražský arcibiskup Martin Medek v katedrále sv. Víta. Na svatbu dorazil každý, kdo něco znamenal, přátelé i nepřátelé. Pro katolíky i evangelíky se stal obřad chvilkou příměří, kde odložili své spory a oslavovali českou šlechtu. To však neplatilo pro spor Viléma a Petra Voka, neboť kvůli rozdílným názorům na Jednotu bratrskou ženich svého bratra na svatbu nepozval. Téměř všichni zbylí příslušníci obou rodů na svatbě přítomni byli. Matka nevěsty Marie Manrique de Lara byla oblečená do černých vdovských šatů. I když musela mít plnou hlavu starostí, jak provdat všechny své nezaopatřené dcery a co s rozpadajícím se perňštejnským majetkem, vypadala stále krásně. Polyxeniny sestry byly oblečeny do šatů podobajících se svatebnímu oděvu nevěsty. Svatební šaty byly prošité spoustou drahokamů a zlatých cetek. Vyztužený živůtek ve tvaru krunýře se podle tehdejší španělské módy uzavíral až u vysokého škrobového krajkového límce.¹²¹

Nejsou k dispozici tak přesné zápisy o průběhu obřadu jako o následujícím tří denním svatebním veselí. Můžeme se tedy pouze domnívat, že forma obřadu měla podobný průběh jako u jiných významných šlechticů vládnoucích rodů. Podle pravděpodobného scénáře byly z rukou páru na zlatém talíři převzaty snubní atributy v podobě prstenu a věnce posázené drahokamy. Následně

¹¹⁸ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 32.

¹¹⁹ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 119.

¹²⁰ Václav Březan byl rožmberský archivář, knihovník a kronikář.

¹²¹ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 24-25.

je církevní hodnostář požehnal a zeptal se ženicha, zda si bere nevěstu za svou zákonitou manželku. Po odpovědi položí stejnou otázku nevěstě, která by se s úklonou měla otočit na svou matku a požádat ji, zda může odpovědět. V případě kladné odpovědi pronesl kněz modlitbu, navlékl nevěstě prsten a nasadil ženichovi věnec na hlavu. Je pravděpodobné, že v případě již třikrát ovdovělého Viléma věnec chyběl. Nyní se pár usadil do lavice a vyslechl svatební moteto, následovala mše a po požehnání, které kněz páru udělil, vychází svatební průvod z kostela za zvuků trubek a slávu volajících přihlížejších.¹²²

Samotná oslava novomanželů už pak probíhala v Rožmberském paláci v Jiřské ulici na Hradě. Poblahopřát přijelo novomanželům několik set hostů, mezi nimiž byl například i nejvyšší hofmistr Jiří z Lobkovic¹²³, španělský vyslanec Guillén de San Clemente¹²⁴ nebo císařští radové Rumpf a Trautson. První den této významné svatby přijel i samotný císař, v této době Rudolf II., jehož přítomnost dodala události ještě větší posvěcení, neboť, jak uvedl ve své kronice Václav Březan, císař se ve svých posledních letech života společnosti spíše vyhýbal. Bylo známo, že Rudolf II. nemá rád hluk, proto během jeho krátké návštěvy všichni svatebčané utichli.¹²⁵

I když tomu tak rozhodně nebylo u samotného císaře, není tajemstvím, že někteří hosté dorazili pouze za účelem pobavit se na cizí účet, a to nejen ve smyslu najíst se zadarmo. Mnoho hostů se pouze přijelo pobavit nad vidinou starého muže, který si bere mladou ženu, přesto také už přestárlou na vdávání. Většina dívek se v té době brala kolem patnácti let věku, Polyxeně již bylo dvacet. Pomluvy kolovaly i o Vilémovi. Ani po třech předchozích manželstvích s německými ženami se Rožmberkovi nedostalo dědice. Mělo mu ho snad manželství s mladou Polyxenu zajistit? Jiří z Lobkovic nevěřil tomu, že by Vilém ani se čtvrtou manželkou mohl zplodit dědice už kvůli jeho předchozím bezdětným manželstvím, pokročilejšímu věku a špatnému zdravotnímu stavu.¹²⁶ Že se Vilém bál o svoje zdraví, poznala i Polyxena, již se ženich zdál na svatbě unavený a nepěkný, téměř nic nepil a nejedl. Mohlo však jít pouze o její chybné mínění. Před svatbou se stýkali jen málo a neměli moc možností se poznat.

¹²² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 121.

¹²³ Bylo obecně známo, že nejvyšší hofmistr Jiří z Lobkovic chce Viléma připravit o jeho postavení.

¹²⁴ Španělský vyslanec Guillén de San Clemente byl přítelem a ochráncem pernštejnské rodiny.

¹²⁵ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 336-337.

¹²⁶ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 34.

Vilém si však za každých okolností zachovával důstojnost a nehrál na Polyxenu zamilovaného snoubence.¹²⁷

Blahopřát novomanželům ke sňatku přicházely také řady umělců, mezi nimiž byl i Nikodém Trischlinus¹²⁸, který napsal báseň, v níž si hrál se jmény všech Vilémových manželek a upozorňoval na totožnost počátečního písmene B v příjmení dam. V době renesance se písmeno P a B zaměňovalo celkem často. Trischlinus tak do své básně použil německou zkomoleninu slova Pernštejn, Beronstein.

„A co když teprve řeknu, že manželky tohoto pána
všechny - jak divná věc - příjmení mají od Be.
Nejprve žila s ním paní, jež vzešla z mocného rodu
brunšvických vévodů přec, vznešená byla to krev.
Druhá se zrodila v knížecím domě, kde Branibor leží,
otcem pak třetí se stal bádenský vévoda sám.
Po čtvrté s ním nyní vstoupí co nevěsta v svatební lože
z Bernštejnů vznešená dívka, Vratislavova dceř.“¹²⁹

Václav Březan ve svém zpravodaji uvedl i množství jídla, které bylo k této významné události přichystáno. Vilém nešetřil na ničem, a tak se u slavnostního stolu snědlo celkem 26 jelenů, 49 srnců, 1290 zajíců, 5 800 kaprů a 11 560 kvíčal. Vypilo se až 150 sudů bílého piva a 70 věder rýnského vína. Při příležitosti svatby měli ženichovi správcové nařízeno rozdat chudým bochníky chleba, hrnce kaše a sudy piva.¹³⁰

Za časů života Polyxeny z Lobkovic, rozené z Pernštejna, nebylo podle dobových pravidel možné, aby veselí příslušníků panského rodu trvalo kratší dobu než tři dny,¹³¹ tudíž ani Polyxenina svatba nebyla výjimkou. První den svatebního veselí skončil již pozdě v noci, ženich odešel do svých pokojů a nevěstu oklopil nyní již její fraucimor z urozených dívek a doprovodil ji do Pernštejnského paláce. Druhý den se hosté začali scházet už dlouho před obědem, někteří vznešení pánové se zdáli být ještě stále lehce společensky unaveni z předešlé noci.¹³²

¹²⁷ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 28-32.

¹²⁸ Nikodém Trischlinus byl německý učenec a básník.

¹²⁹ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 336-337.

¹³⁰ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 26.

¹³¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 132.

¹³² [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 32.

I druhý den probíhal formou zábavy. Hosté pili, jedli a tancovali, ale zábava zůstávala stále trochu upjatá. Třetí a poslední den svatby býval zasvěcen nevěstině přínosu ženichovi. Celá společnost měla doprovodit nevěstu z otcova domu do domu ženicha. Správně mělo svatební veselí prvních dvou dnů probíhat v nevěstině rodném domě, ale kvůli velkoleposti oslavy a počtu hostů, se rožmberské prostory nabízely více. Polyxenině starší sestře Alžbětě, jež se vdávala ještě za Vratislavova života za hraběte Albrechta Fürnstenberka, byla dopřána svatba, která trvala plně čtyři dny. Vilémova nevěsta se vdávala stejně nákladně. Ovšem nyní byla pernštejnská finanční situace razantně odlišná, tudíž mohli ženichovi na náklady přispět jen málem.

Třetího dne svatby po ranní mši zůstala Polyxena v palácové kapli sama a modlila se. Mohly na ni přijít snad obavy ohledně vstupu do nové životní kapitoly? Na otázku ohledně manželství jí každá žena odpovídala stejně. „Manželské štěstí přijde samo a žena si je musí vysloužit zbožností, pokorou a věrností.“¹³³ Později ten den se v Pernštejnském paláci sešli oba novomanželé, jejich příbuzní, přátelé i významní hosté a společně odcházeli do Rožmberkova domu. Nyní se naplnil Polyxenin osud a měla se stát zbožnou a počestnou manželkou a naplnit svou roli matky. Všichni si všímali jen její krásy. I když si mnozí z rodinných přátel uvědomovali její mimořádný intelekt, nikdo nepředpokládal, že by mohla nějak významně ovlivňovat Vilémovy politické kroky, nebo mu dokonce pomáhat v jeho rozhodnutích.¹³⁴

Toto spojení dvou lidí se stalo mohutnou demonstrací katolické síly. „Vilém se svou rukou nabídl Polyxeně nejen své jméno, bohatství a hmotné zajištění, ale povznesl ji i na přední místo mezi nejurozenějšími dámami v zemi, uvedl ji do nejvyšších kruhů české společnosti a zajistil jí respekt náležející manželce rožmberského vladaře a nejvyššího purkrabí Království českého.“¹³⁵

2.2.2 Manželství s Vilémem z Rožmberka

Na rozdíl od některých jiných manželů se Rožmberk ke své ženě choval velmi zdvořile a ohleduplně. Jeho vztah k ní vyzařoval až otcovskou starostlivostí a laskavostí. I její vztah k manželovi se zdál kladný. Velmi často ho v dopisech oslovovala „*Můj pane*“, „*vysoce urozený pane*“, nebo „*vysoce urozený pane, pane*,

¹³³ JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 38.

¹³⁴ [srov.] Tamtéž, s. 32 - 39.

¹³⁵ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 135.

můj v srdci nejmilejší pane", manželé k sobě pravděpodobně byli citově zdrženliví, ale měli k sobě vzájemnou úctu a respektovali se. Vilém mladé Polyxeně vycházel velkoryse vstříc a nakupoval různé šaty, šperky, kožešiny, vzácné látky a obstarával potřeby pro fraucimor.¹³⁶ O tom svědčila i korespondence Polyxeniných sester Františky a nejstarší Jany. Františka o Velikonocích roku 1587 informovala Janu především o pozornosti Viléma ke své manželce. *„Rožmberk je po právu velmi spokojen, že mu Bůh nadělil takovou společnici, neboť si nemohl přát lepší. Ani ona si však nemůže stěžovat, protože ji přímo zbožňuje. Přisahám Vám, že jí projevuje mimořádnou náklonnost a neustále ji zahrnuje dary.“*¹³⁷

Role Vilémovy manželky Polyxeně přinesla nové společenské vyžití, kamkoliv se svým manželem zavítala, stala se centrem pozornosti. „Sňatek s Vilémem pomohl Polyxeně společensky vyrůst, vedle toho však slovy Josefa Janáčka, zažívala i přerod z bystré a krásné dívky v pozoruhodnou, cílevědomou dámu oplývající šarmem a společenskou ctižádostí a začala vynikat nad ostatní šlechtičny.“¹³⁸ Velkou osobnostní změnu během manželství dokazuje i korespondence její matky Marie Manrique de Lara, která se v ní o své dceři vyjadřovala jako o nespoutané osobnosti s velmi živým temperamentem. Dle slov Polyxeniny matky se mladá šlechtična v době předmanželské neváhala žertem zlehčovat, dokonce i jednání samotných představitelů vládnoucí dynastie.¹³⁹

Rožmberk však s Polyxenou netrávil tolik času, neboť ho zaměstnávaly důležité pracovní povinnosti. Už krátce po svatbě musel na císařův příkaz odjet z Prahy do Vídně. Na některé cesty Polyxena svého muže doprovázela. Konkrétně ihned během prvního roku manželství existují zmínky o cestě obou manželů v dubnu do Třeboně a v listopadu do Prahy, mezitím je v květnu zmiňována cesta do Litomyšle a poté na Roudnici. U těchto dvou cest však již není jisté, zda s Vilémem cestovala i Polyxena. Informace o tom, že v červenci Vilém „z Třeboně

¹³⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 135.

¹³⁷ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 189.

¹³⁸ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 165.

¹³⁹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 185.

na Krumlov se obrátil a tu za čas s svou milou manželkou pobyl", ukazuje spíše na častější odloučenost.¹⁴⁰

Ačkoliv bylo od počátku hodně nepravděpodobné, že by starý Rožmberk s mladou Pernštejnkou ještě mohl zplodit potomka a nástupce trůnu, nejen oba zmínění se o dědice snažili všemi možnými prostředky. Farář Jan Chmelovec¹⁴¹ dokonce složil roku 1588 pro Polyxenu píseň o „požehnání manželského lože“. V níž je psáno „v jakém jsem potupení, pro své proti tobě provinění – litůžž mne i pohanění mého, neb já želám provinění svého“ nebo „pánu manželu milému bych dědice z sebe zplodila mu“. K početí měli dopomocť požehnané písně, běžné modlení, lékaři, apotekáři. Jak v záležitosti svého potomka, tak svého zdraví, se Vilém uchyloval i k astrologům, alchymistům, amuletům či magii.¹⁴² Žádný lékař, modlitba či amulet ovšem nebyl schopný manželskému páru přivést tak vytouženého dědice. „Dnes už je zřejmé, že fertilita¹⁴³ rožmberského rodu se po staletích v důsledku různých okolností včetně příbuzenských sňatků vyčerpala a neplodností trpěli oba jeho poslední příslušníci.“¹⁴⁴ Po všech možných pokusech a čtyřech manželkách Vilém z Rožmberka umírá bez jediného potomka.

Již při uzavírání sňatku s Polyxenou z Pernštejna trpěl Vilém z Rožmberka občasnými zdravotními problémy. Vilém byl téměř celý život v péči lékařů, kteří měli svůj vlastní pokoj na krumlovském panství.¹⁴⁵ V jeho posledních letech života často a opakovaně onemocněl a opět se uzdravil. Slabému zdravotnímu stavu nepomáhaly ani časté cesty mezi Prahou, Krumlovem či Roudnicí nebo zpráva o úmrtí jeho sestry Evy z Rožmberka roku 1591.¹⁴⁶

Necelý rok po úmrtí své sestry, 21. května 1592, vyrazil Vilém ze svého panství v Krumlově do Prahy kvůli novému jednání zemského soudu. Ač se chtěl zas brzy navrátit zpátky na Krumlov, jeho zdravotní stav mu to nedovolil a opět ulehl. Pražský palác nakonec neopustil po dlouhé tři měsíce, až nakonec 31. srpna téhož roku ulehl nadobro. Rožmberk tohoto dne zemřel ve svých

¹⁴⁰ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 338-339.

¹⁴¹ Jan Chmelovec byl vladařův kaplan a farář z městečka Hoštka z roudnického panství.

¹⁴² [srov.] PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: velmoži české renesance*. Praha: Panorama, 1989, s. 227, 372.

¹⁴³ Fertilita je odborný název pro plodnost.

¹⁴⁴ RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 172.

¹⁴⁵ [srov.] Tamtéž, s. 172.

¹⁴⁶ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 362.

sedmapadesáti letech. Kvůli absenci nastávajícího dědice většinu majetku, dluhů i povinností zdědil Vilémův mladší bratr Petr Vok¹⁴⁷, se kterým se v posledních letech svého života usmířil.¹⁴⁸

Smrtí Viléma z Rožmberka se Polyxena po krátkých pěti letech manželství stala mladou šestadvacetiletou vdovou. První Polyxeninou úlohou v roli čerstvé vdovy po rožmberském vladaři bylo zorganizování pohřbu. Režii velkolepého pohřbu však Polyxena s požehnáním Petra Voka přenechala jezuitům.¹⁴⁹ Po smrti Viléma z Rožmberka bylo jeho tělo přeneseno do baziliky sv. Jiří a až necelé dva měsíce po úmrtí, dne 26. října, byl uspořádán pohřební průvod z Pražského hradu do kostela sv. Tomáše na Malé Straně. Smutečního průvodu se zúčastnila nejen řada vysoce postavených šlechticů a dvořanů, ale také služebnictvo, muzikanti nebo prostí chudí lidé. Jak tomu bylo u jezuitských ceremoniálů předepsáno, vdova šla na úplném konci průvodu až za všemi hodnostáři, blízkými i příbuznými. Celá oděná v černém se Polyxena nechala podpírat dvěma muži a hlasitě naříkala či upadala do krátkých mdlob.¹⁵⁰ Její strhující téměř až divadelní vystoupení zapůsobilo na masu přihlížejících a na moment se s bohatou šlechtickou mohli sžít, jako kdyby byla chudou vdovou, která truchlí pro smrt svého milovaného manžela. Některé z šedesáti vysoce společensky postavených dam, které Polyxenu doprovázely, její chování napodobovaly na důkaz oddanosti.¹⁵¹ „Honosný pohřeb nejvyššího purkrabí Království českého patřil k těm nejskvělejším, které Praha do těch chvil zažila, a Polyxena i ostatní dámy z perňštejnského fraucimoru v něm hrály jednu z ústředních rolí.“¹⁵²

Druhého dne vyrazilo několik desítek kočárů doprovodit rakev Viléma z Rožmberka z Prahy do Krumlova na místo posledního odpočinku. Do Krumlova dorazili o týden později, tedy 3. listopadu. Až do 10. prosince byla rakev s Vilémovými ostatky vystavena v prostorách minoritského kláštera

¹⁴⁷ Petr Vok, mladší bratr Viléma z Rožmberka, je obecně znám jako milovník žen a dobrého vína, byl však také výrazným mecenášem literatury. Petr Vok zůstává posledním narozeným a zemřelým příslušníkem rodu Rožmberků. [srov.] NĚMEC, Bohumír. *Rožmberkové: životopisná encyklopedie panského rodu*. České Budějovice: Veduta, 2001, s. 73-75.

¹⁴⁸ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 365-366.

¹⁴⁹ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 77.

¹⁵⁰ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 366-367.

¹⁵¹ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 77-78.

¹⁵² [srov.] MAREK, Pavel. *Perňštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 213.

sv. Františka.¹⁵³ Následující den bylo tělo finálně uloženo do rodinné hrobky v kostele sv. Víta. Zde se Polyxena s Vilémem také naposledy rozloučila.

Před svou smrtí stihl Vilém svou manželku královsky zaopatřit a odkázal jí bohatý vdovský podíl. Spolu se severočeským panstvím Roudnicí nad Labem Vilém ve své závěti Polyxeně odkázal také „domy a zahrady, při nichž leží pod hradem Pražským, jináč pod Bruskou u samé řeky Vltavy až k samé Šlachtatě řečené Královské, v týchž mezích a hranicích, což k tomu přináleží.“¹⁵⁴ Petr Vok, právoplatný dědic rožmberského majetku, bratrovo přání akceptoval a k tomu Polyxeně přidal ještě 25 000 kop míšenských grošů jako obvěnění a polovinu šat, nádobí a šperků, jež jí bylo Vilémem v průběhu společného svazku darováno.¹⁵⁵ Polyxena do manželství však žádné věno nepřinesla, jak již bylo výše zmíněno, věno jí bylo roku 1591 prominuto. Petr Vok tak pravděpodobně učinil neb měl v živé paměti „snažné, pilné a starostlivé opatrování nebožtíka bratra svého nejmilejšího v nemoci jeho od dotčené Polyxeny z Pernštejna, švagrové své milé, i také, že jest k němu vždycky se náležitě hleděla zachovávatí“.¹⁵⁶

Během tak krátkého šestiletého manželství, což bylo zároveň Vilémovo nejdelší manželství vůbec, si Polyxena vybudovala výrazný společenský vzestup, úctu a respekt své osobnosti. Zároveň díky majetku, jenž jí byl po smrti manžela odkázán, se nemusela hned vrhat do jiných svazků manželských. Zaopatřena zůstávala víc než dostatečně.

2.2.3 Rožmberské statky v době manželství Polyxeny a Viléma

Ještě za Vilémova života přicházely oběma manželům nabídky na kmotrovství novorozeňat, pozvánky na svatební veselí a podobně. Zájmců o Polyxeninu přítomnost bylo však tolik, že nebylo v jejích lidských silách, aby se dostalo na každého. Urozené návštěvy Polyxena přijímala na Vilémových statcích v Praze, na Kratochvíli nebo Českém Krumlově.¹⁵⁷

¹⁵³ [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 368.

¹⁵⁴ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 212.

¹⁵⁵ [srov.] Tamtéž, s. 212-213.

¹⁵⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 187.

¹⁵⁷ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 190.

Ačkoliv spolu manželé přebývali na více statcích, tato kapitola se zaměří konkrétněji právě na lovecký zámek Kratochvíle, ke kterému se tato práce váže. Na Kratochvíli je vystaven Polyxenin portrét. Ten se stal předlohou pro praktickou část bakalářské práce, která by měla být na zámku vedle obrazu umístěna. Více informací o zmiňovaném portrétu je popsáno níže v praktické části této práce.

Zámek leží v oboře u Netolic v jižních Čechách mezi městem České Budějovice a Prachatice. Letohrádek Kratochvíle byl vystavěn v jihočeské přírodě po vzoru italské renesanční vily. O přestavbu zámku Vilém z Rožmberka požádal italského architekta Baldassara Maggi z Arogn¹⁵⁸. Patrové letní lovecké sídlo je koncipováno doprostřed velkého obdélníku tvořeného převážně zahradami francouzského typu. Výrazným prvkem Kratochvíle byl včleněný vodní příkop, po kterém se do vily vcházelo po padacím mostě. Interiér stavby je obohacen štukatérskou a malířskou výzdobou, již mají na svědomí malíř Georg Widman z Braunschweigu a štukatér Antonio Melana.¹⁵⁹ Nejvýznamnějším prostorem celého zámku je Zlatý sál, který mohl sloužit k přijímání hostů jako hodovní místnost či k pořádání hudebních událostí. Dominantou Zlatého sálu je zlacená štuková výzdoba. Ta zdobí strop ústředním motivem rožmberského jezdce, kolem kterého jsou rozmístěny alegorické postavy Ctností. Stropní výzdobu doplňují v rozích erby všech čtyř Vilémových manželek.¹⁶⁰ V hlavním sále se nacházejí alegorie Ctností kardinálních, mezi nimiž se nachází Spravedlnost, Moudrost, Obezřetnost, Statečnost či Umírněnost. Za to v předpokoji, takzvaném Bílém pokoji, určeném Polyxeně se nachází ctnosti kardinální i teologické - Víra, Naděje a Láska. Výzdoba celé vily byla určena přímo pro Polyxenu, ta ji však mohla obdivovat pouze nárazově.¹⁶¹

Na Kratochvíli manželé vítali hosty primárně v letních měsících, Polyxena však pravděpodobně nebyla přítomna u všech návštěv, jež na letohrádek dorazily. Můžeme se ovšem domnívat, že v případě, kdy vzácní hosté dorazili se svým ženským doprovodem a kdy se nekonaly hony, tak byla Polyxena přítomna a hosty

¹⁵⁸ Baldassar Magi byl významným představitelem manýrismu. Magi pracoval na mnoha stavbách patřících Rožmberkům a pánům z Hradce.

¹⁵⁹ [srov.] Historie zámku Kratochvíle. Zámek Kratochvíle [online]. Netolice: zámek Kratochvíle [cit. 8.12.2020]. Dostupné z: <https://www.zamek-kratochvile.cz/cs/o-zamku/historie>

¹⁶⁰ [srov.] HAJNÁ, Milena. HAVLOVÁ, Mája. TROUP, Vojtěch. VEVERKOVÁ, Zuzana. *Zámek Kratochvíle. Renesanční letohrádek a historie jeho památkové obnovy*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2015, s. 100.

¹⁶¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 142-151.

uvítala osobně. Bylo tomu tak například 12. září roku 1589, kdy na Kratochvíli dorazil Vilémův bratr Petr Vok se svou manželkou Kateřinou z Ludanic.¹⁶² Nejsou však žádné zmínky o tom, že by se na letohrádek vydávala po Vilémově smrti Polyxena sama.

V rožmberském reprezentativním sídle v Českém Krumlově manželský pár přebýval asi nejčastěji a přijímal zde jen ty nejvzácnější hosty. Svou návštěvou v Krumlově Viléma a Polyxenu poctil například Ferdinand Tyrolský¹⁶³, Anna Lobkovická z Hradce nebo opakovaně Polyxenin starší bratr Jan z Pernštejna. Jan svou sestru a švagra navštěvoval poměrně často nejen v Krumlově, ale i v Třeboni nebo na Roudnici.¹⁶⁴ Pernštejn po svém švagrovi žádal pomoc v nelehké finanční situaci, kterou zdědil po smrti svého otce. Vilém dost výrazně pomohl pernštejnskému rodu tím, že v roce 1591 prominul Polyxeně její věno a navíc převzal téměř 15 tisíc kop míšeňských grošů dluhů po Janu z Pernštejna.¹⁶⁵

Nejoblíbenějším rožmberským sídlem Polyxeny z Pernštejna byl pravděpodobně zámek Roudnice nacházející se ve stejnojmenném městě Roudnice nad Labem v Ústeckém kraji. Zámek byl na žádost Polyxeny přestavován a do jeho rekonstrukce šlo více peněz, než bylo ve stejné době vloženo do různých staveb na všech jihočeských panstvích dohromady. Díky jejím ambicím rekonstruovat Roudnici se Polyxena dostala do nemilosti v očích Vilémových úředníků. Je otázkou, zda si vůbec uvědomovala, jak moc nákladné její počínání je. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, po smrti Viléma z Rožmberka byl Polyxeně odkázán právě zámek Roudnice, který tak milovala.¹⁶⁶

2.3 Polyxenin život se Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic

Po smrti Viléma z Rožmberka nechal Petr Vok svou švagrovou ještě několik týdnů pobývat na krumlovském zámku. Později Polyxena občas jezdila do Krumlova na hrob svého zesnulého manžela a při té příležitosti se sešla i s Petrem Vokem. I přes rozdílné konfesní názory se zdá, že spolu velmi dobře

¹⁶² [srov.] BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985, s. 356.

¹⁶³ Ferdinand Tyrolský byl rakouský arcivévoda, syn římskoněmeckého císaře, českého a uherského krále Ferdinanda I.

¹⁶⁴ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 163.

¹⁶⁵ [srov.] Tamtéž, s. 135.

¹⁶⁶ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královnny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940. s. 266.

vycházeli. Důkazem toho může být i společná korespondence, Polyxenino pozvání na její druhou svatbu či fakt, že se Petr Vok stal jedním z kmotrů Polyxenina vytouženého syna.¹⁶⁷ Dobré vztahy mezi čerstvou vdovou a Petrem Vokem přišly vhod i katolické straně, neboť právě Polyxena byla vhodnou osobou k donášení informací. Často bývá prezentovaná také jako „agentka“ ochotná plnit úkoly svých „zadavatelů“ jezuitů a katolické církve. Měla vyzvídat, zda se právě Petr Vok nebude snažit šířit reformaci na rožmberských panstvích či se po svém zesnulém bratrovi nebude snažit o úřad nejvyššího purkrabí. Tato domněnka se však již rok po smrti Viléma zdála velmi nepravděpodobnou, a tak tato malá politická hra zapadla do pozadí.¹⁶⁸

Polyxena se odstěhovala na zámek Roudnice, ze kterého si vystavěla „vdovské sídlo“. Interiér vybavila svým vzácným mobiliářem, jenž jí byl po smrti manžela přenechán. Není tedy zvláštní, že celkový zjev interiéru připomínal rožmberský dům se zřejmým vlivem perňštejnské domácnosti poznamenaný exotickou a španělskou módou.¹⁶⁹ Na rozdíl od Viléma, který hospodaření na sídlech přenechával svým poddaným, se Polyxena této role ve svých šestadvaceti letech rozhodla ujmout sama s pomocí některých rožmberských úředníků¹⁷⁰. Během chvíle se projevil její talent pro podnikání a obchodování, vzbuzovala tak ještě větší všeobecný respekt a nové zkušenosti posilovaly její samostatnost a nezávislost.¹⁷¹

Mimo pobytu na Roudnici Polyxena často zavítala také do Prahy nebo za matkou na Litomyšl. Pernštejnská rodová finanční situace byla v průběhu let stále horší, situaci nepomáhalo ani to, že nejstarší syn Jan nebyl považován za nejzkušenějšího hospodáře. Pro vyplacení svých věřitelů byl Pernštejn nucen rozprodat většinu rodových statků, i přesto nebyli všichni věřitelé vyplaceni. Janovo vysvobození z dluhů přišlo v září roku 1597 v podobě jeho smrti, když mu turecká dělová koule utrhla hlavu a levou ruku i s ramenem. Smutná tragédie byla

¹⁶⁷ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 195.

¹⁶⁸ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 81-83.

¹⁶⁹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 202.

¹⁷⁰ Pro funkci roudnického hejtmana si Polyxena vybrala rožmberského úředníka Mikuáše Schreibersdorfa z Teutschensteinu dosavadního hejtmana panství v Českém Krumlově. Na této pozici se po dobu let vystřídali ještě Bohuchval Rút z Dírného a Bartoloměj Fliessenbach z Fliessenbachu.

¹⁷¹ [srov.] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 84-85.

však další čára přes rozpočet nejen pro Janovu matku a sestry, ale i pro jeho mladou vdovu a čtyři nezletilé děti.¹⁷²

Teprve až šest let po Janově smrti, v březnu 1603, se podle rozhodnutí moravského zemského soudu Polyxena stala poručnicí dětí po svém starším bratrovi. Učiněno tomu bylo hned z několika důvodů. Tím hlavním byl Polyxenin majetek, jehož částkou převyšovala všechny své příbuzné. Dalšími důvody byl fakt, že se mezi příslušníky pernštejnského rodu nenacházel již žádný žijící muž¹⁷³, k poručnictví silně dopomohl i Polyxenin vdovský stav. Ačkoliv s dětmi bydlela a starala se o ně jejich matka, vdova po Janu, Anna María Manrique de Lara i Mendoza, do opatrovnictví jí nespady pravděpodobně právě kvůli její finanční situaci. Roli v tom nejspíše sehrál i její milostný vztah s ženatým mužem. Díky své aférce¹⁷⁴ musela opustit děti i Pernštejnský palác, kde žila. Polyxena mimo opatrovnictví sirotků splácela dluhy a majetkové podíly svých příbuzných.¹⁷⁵ „Přestože hlavním úkolem, který měla Polyxena jako poručnice plnit, byl patrně dohled nad správou pernštejnských rodových panství, jistě se svou autoritu snažila uplatnit také při výchově Janových dětí, jež měly navázat na odkaz svého děda a otce a stát se dobrými služebníky habsburské dynastie a katolické církve.“¹⁷⁶

Během svého vdovství Polyxena dále chodila na mše a kázání, intelektuálně se vzdělávala četbou knih a chodila do společnosti především do salónu její matky v Pernštejnském domě. Ani po letech se ale stále pro ni nenacházel žádný vhodný ženich. Sama se k nekonečnému vdovství neodsuzovala, ale nebyl nápadník, který by svůj zájem dal veřejně najevo. Což je zvláštní s přihlédnutím k Polyxeninmu majetku, vysokému společenskému postavení, její kráse a zřejmému intelektu. Roku 1599 se rozhodovala, zda odjet s matkou do Španělska. Pokud by tam odjela, nebyla si jistá, zda se vůbec vrátet zpět do Čech. Karel starší ze Žerotína, rodinný přítel, se snažil Polyxeně její počínání rozmluvit v dopise z 24. dubna. „Abyste se na to, že paní z Rožmberka

¹⁷² [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 261-262.

¹⁷³ Polyxenin mladší bratr Maxmilián zemřel během studií v Římě v září roku 1593, v té době mu bylo pouhých osmnáct let.

¹⁷⁴ Anna María Manrique de Lara Mendoza byla po smrti svého prvního manžela Jana z Pernštejna označovaná jako „dvorská kurtizána“, neb za ní do pernštejnského fraucimoru jezdilo mnoho mužských návštěv, jež si o tom i psaly zápisy do svých deníků.

¹⁷⁵ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 266-267.

¹⁷⁶ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 220.

bejti a jakž místem, tak i smyslem všeckny jiné paní v Čechách předcházeti račte, rozpomenouti ráčila; byť možno bylo i Její Milosti pani máti k tomu, aby mezi námi zůstati ráčila, přivésti, jistěť by byo čeho žádati, ale pokud Její Milost přece se na tom ustaviti ráčila, aspoň sebe, prosím, opatřiti račte.“¹⁷⁷ Žerotín tímto dopisem skládá Polyxeně nevídanou poklonu, kterou předtím nesklonil žádný muž žádné jiné ženě alespoň ne veřejně. Opírá se o Polyxenin intelekt a staví ji nad všechny ostatní šlechtičny. Z dopisu nejdou vyloučit zřejmé sympatie, které k Polyxeně Žerotín choval. Jejich cesty však nikdy nemohly být zkříženy neb Žerotín představoval hlavu evangelické opozice a sňatek s Polyxenou, jakožto tělem i duší katoličkou, nebyl zkrátka myslitelný.¹⁷⁸ Ačkoliv jejich svazek nebyl možný, Polyxena se na cesty do Španělska skutečně nevydala.

Roku 1602, po jedenácti letech v roli ženy, se pro Polyxenu konečně našel manžel vyhovující nejen svým katolickým vyznáním, ale i vysokým společenským postavením přímo na císařově dvoře. Mužem, jenž se krásné vdově dvořil, byl o dva roky mladší Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, tedy nejvyšší kancléř Království českého.¹⁷⁹

Zdeněk Vojtěch byl příslušníkem jednoho z nejvýznamnějších rodů Českého království a byl znám hlavně pro jeho inteligenci a výborné vzdělání. Během jeho kavalírských cest po Itálii se učil nejen politice a vysoké diplomacii, ale i říšskému právu a výuce jazyků, ovládal celkem pět jazyků. V Itálii zůstal dva roky a i mnoho let po jeho návratu o něm bylo napsáno v papežské instrukci, že: „Pan Popel, největší český kancléř, je celý poitalštěný a velmi nakloněný našemu národu. Co se týče morálky, je to Seneca, a co do zbožnosti – Job.“¹⁸⁰ Popelovi však italské vzdělání zřejmě nedostačovalo, proto se tři roky po návratu z Itálie, tedy roku 1589, vydal procestovat křížem krážem celé Španělsko. Nabyté zkušenosti ze studií mu předurčovaly skvělou kariéru v císařských službách, což se potvrdilo již roku 1591, kdy byl jmenován říšským dvorním radou. Díky své dobré práci v této funkci a pomocí španělského vyslance Guilléna de San Clemente a papežského nuncia Filippa Spinellima netrvalo dlouho a čtyři roky poté, dne 28.

¹⁷⁷ JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 89-90.

¹⁷⁸ [srov.] Tamtéž, s. 89-92.

¹⁷⁹ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královný, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 267.

¹⁸⁰ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 256.

srpna 1599, byl Zdeněk Vojtěch jmenován nejvyšším kancléřem Království českého.¹⁸¹

Zdeněk Vojtěch se Polyxeně dvořil a v osobní korespondenci ji nazýval zdrobnělinami a dával jí najevo, jak moc touží stát po jejím boku. „Jestli se nechcete vydat sem (jakože neočekávám, že byste nepřijela), přijde Váš kapitán za Vámi, aby Vám posloužil, neboť nemá na světě jiné potěšení, než je Vám sloužit a zbožňovat Vás. Má cukrová pusinko, kterou milionkrát líbám, mějte soucit a slitování s Vaším pokladem a neubíjejte ho. Vždyť jej, má jediná spokojenosti, stejně tak jako sebe můžete utěšit a přijet sem.“¹⁸² Pro Polyxenu Popel nebyl „láskou na první pohled“, ale postupně se i v jejích dopisech objevovaly známky sympatií a oba měli za to, že jejich milostný vztah vznikl „z vůle a z vnuknutí pana Boha všemohoucího“.¹⁸³

Marie Manrique de Lara neměla z tohoto spojení radost, neboť Popel nebyl tak zámožný jako Polyxenin první manžel. Vzhledem k pernštejské finanční situaci si Marie Manrique přála své dcery provdat pouze movitým ženichům, kteří by mohli pomoci se záchranou pernštejského majetku. Do této situace musel vstoupit samotný císař Rudolf II., jenž se za Lobkovicze u Marie Manrique de Lara osobně přimlouval.¹⁸⁴ Císařovu žádost není možné odmítnout, proto nevěsta i její matka zasnoubení potvrdily a mohla se začít chystat nejdůležitější společenská událost roku 1603, tedy svatba nejvyššího kancléře Království českého a vdovy po Vilému z Rožmberka urozené Polyxeny Rožmberské z Pernštejna.

2.3.1. Manželství se Zdeňkem Vojtěchem z Lobkovic

Svatební slavnost začínala v neděli 23. listopadu 1603 v Pernštejském paláci na Hradčanech. Předpokládalo se, že tento sňatek bude mít velmi důležitý také politický význam, neboť oba novomanželé byli horlivými katolíky a zpráva o jejich spojení se velmi rychle roznesla do celé Evropy. Kolovaly zprávy o tom,

¹⁸¹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 256 - 257.

¹⁸² Tamtéž, s. 257.

¹⁸³ Tamtéž, s. 257.

¹⁸⁴ [srov.] Tamtéž, s. 258-259.

že nejvyšší kancléř „Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se oženil s Polyxenou, temperamentní a pánovitou dědičkou z rodu Pernštejnů.“¹⁸⁵

Svatební veselí trvalo celé čtyři dny a účastnil se ho každý, kdo něco znamenal. Císař Rudolf II. se oslavy zdržel, nezdráhal se však páru požehnat alespoň v podobě drahých darů. Sňatek s Polyxenou pro Zdeňka Vojtěcha znamenal i finanční vzestup, ačkoliv patřil do významného rodu, jehož jmění by se dalo přirovnat spíše ke šlechtici nižšího či středního postavení.¹⁸⁶ Nelze však zpochybňovat jeho čisté úmysly a city, které k Polyxeně choval a jež se odrážejí v jejich milostné korespondenci i několik let po sňatku.

Oba manželé k sobě nepochybně chovali hluboký a láskyplný vztah, který byl viditelný i po dvaceti letech manželství. Ve své korespondenci se většinou oslovovali „Můj živote“ a „Má zlatá kněžno“, ve španělském originále „Mi vida“ a „Mi princesa de oro“. Rozdíl mezi korespondencí s Vilémem a Polyxeniným nynějším manželem je více než zřejmý. Namísto odtažitého a citově chladného oslovení „Můj pane“ Polyxena nyní užívá výrazů „Můj živote“. Vzhledem ke svému postu nejvyššího kancléře měl Zdeněk Vojtěch spoustu pracovních povinností spojených s častým cestováním po Evropě. V takových chvílích si manželé velmi často dopisovali a jejich odloučení jim nebylo lhostejné.¹⁸⁷ Dochovaná korespondence zaznamenává Polyxenina slova i ve chvílích, když očekávaný dopis nedorazil. „Nevím, co mám dělat. Jsem už takhle celá mrzutá a navíc mi nepřijdou ani Vaše dopisy. Můj živote, jak smutný je tento život. Je úplně hrozný.“¹⁸⁸ Manželé si neustále dávali najevo svou náklonnost a vzájemnou úctu. „Můj živote, jelikož s Vámi nemohu mluvit jinak, učiním tak alespoň prostřednictvím korespondence. Ačkoliv tělem nepřítomen, duchem jsem totiž neustále se svou Polyxenkou. Kéž mi ji Bůh střeží tisíc let, abychom se brzy s velkým potěšením mohli znovu setkat.“¹⁸⁹

Vztah, jaký mezi sebou manželé měli, rozhodně neodpovídal patriarchálnímu modelu rodinných vztahů, který v té době převládal. Zdeněk Vojtěch a Polyxena si mezi sebou vybudovali vztah, který odpovídal spíše

¹⁸⁵ EVANS, Robert John Weston. *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*. Praha: Argo, 2003, s. 240.

¹⁸⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 234-237.

¹⁸⁷ [srov.] MAREK, Pavel. *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic., Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci dějin*. Praha: SPN, 2001, s.115-116.

¹⁸⁸ MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005, s. 165.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 169.

modernějším tendencím a více zrovnoprávňoval jejich postavení v manželství. Podle dochovaných dopisů Lobkovic svou manželku vnímal spíše jako rovnocenného partnera, se kterým se mohl radit a probírat i pracovní a politická témata. „Polyxena se díky svému bystrému intelektu i pozorovacímu talentu stala největším kancléřovým spojencem mezi českou šlechtou a nesmírně důležitým pramenem informací.“¹⁹⁰ Polyxena byla až notoricky známa tím, že díky svému šarmu, charakteru a intelektu se jí mnozí na společenských akcích zmiňovali s informacemi, které by raději nevyzradili. Díky své informovanosti o císařském dvoře byla dokonce uvedena v dokumentu pro papežského vyslance jako žena, která zná všechna tajemství dvora a vyplatí se ji často navštěvovat, je ale potřeba být v její společnosti obezřetný na svá slova.¹⁹¹

Během manželství pobývali Zdeněk Vojtěch se svou ženou primárně v Pernštejnském domě na Pražském hradě, kterému dávala Polyxena přednost před domem Lobkovic, který stál na Malé Straně. Může to svědčit i o faktu, že v Pernštejnském paláci se Polyxena cítila jako doma, neb v něm vyrůstala. Často ho navštěvovala v době svého prvního manželství a strávila zde i velkou část svého vdovského období. Mezi další místa, která manželé společně navštěvovali, patřil převážně v letních měsících zámek Roudnice, ale i Litomyšl či rodové sídlo Lobkoviců Vysoký Chlumeč. Hlavní roli rodové residence však zastávala hlavně Roudnice, která byla využívána hlavně k odpočinku. Po sňatku se Polyxena opět pustila do její rozsáhlé rekonstrukce. Polyxena zúročila své nabitě zkušenosti v roli hospodářky z vedení Roudnice, když se jí podařilo rozšířit a obohatit manželovo panství Vysoký Chlumeč a zvednout zdejší poměry.¹⁹²

Dne 16. února 1608, tedy jen pár let po Polyxenině druhém sňatku, zemřela její matka Marie Manrique de Lara. Pohřbena byla v hrobce ve svatovítské katedrále vedle svého manžela Vratislava z Pernštejna. K nim byly převezeny i ostatky jejich prvorozeného syna Jana. Vzhledem k tomu, že není znám přesný rok jejího narození, neví se, jak vysokého věku se Španělka dožila, uvádí se však věk okolo sedmdesáti let. Tato smutná událost obohatila Polyxenu o další panství, neb se po matčině smrti stala skutečnou paní Litomyšle. Na Litomyšli Polyxena uplatňovala vedení svých rodičů a vydala nařízení, jež bylo později bráno jako

¹⁹⁰ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 264.

¹⁹¹ [srov.] Tamtéž, s. 264-265.

¹⁹² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 245-252.

jedno z nejvýznamnějších rekatolizačních mandátů. Polyxena nařídila, aby během svátků lidé chodili na bohoslužby a zachovávali pracovní klid.¹⁹³ Toto dědictví však Polyxeně nepřinášelo jen výhody, neboť s majetkem přešly na Polyxenu i rodové dluhy a povinnosti. Byla to právě ona, kdo se měl postarat o věno svých sester Františky a Bibiany a zároveň splatit dluhy ještě po svém bratru a otci. Zároveň se díky roli hlavní dědičky rodu Pernštejnů zadlužila hned u třech svých sester. „Je zvláštní, že paní kancléřová tvrdí, že jí panství mé tchýně nevydělává ani tolik, kolik mi zaplatí. Můžete jí ve vsí slušnosti říci, že vím moc dobře, že Litomyšl vynáší mnohem více, než je to, co mi dluží,“ marně se ještě v roce 1615 snažil Francesco Gonzaga vymáhat své peníze.¹⁹⁴ Stejný rok jako zesnula Marie Manrique de Lara, odešel na věčnost i blízký rodinný přítel španělský vyslanec Guillén de San Clemente, který byl s perňštejnskými dcerami celý život v kontaktu.

Smutné události vystřídaly radostné, když se roku 1609, přesněji 30. ledna, po pěti letech manželství dvaadvacetileté Polyxeně a Zdeňkovi Vojtěchu narodil prvorozený dědic syn jménem Václav Eusebius František.¹⁹⁵ Křtiny se konaly o pouhé tři dny později a Václava Eusebia pokřtil samotný pražský arcibiskup. Kmotrů měl malý Lobkovic mnoho, jak poznamenal Adam mladší z Valdštejna, který byl jedním z nich. Dalším z významných kmotrů byl například arcikníže Leopold Pasovský na místě samotného císaře. Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, kmotrem byl také Polyxenin švagr z předchozího manželství Petr Vok.¹⁹⁶

Narození vytouženého syna bylo pro manžele zvlášť pro Polyxenu velkým darem, která již s jedním manželstvím bez dětí a s přibývajícím věkem přestávala doufat v možné početí. Manželům měla být lékařem údajně potvrzena i Polyxenina neplodnost.¹⁹⁷ Uchýlili se tedy primárně k duchovním a žádali řád

¹⁹³ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 255–259.

¹⁹⁴ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 284.

¹⁹⁵ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 268.

¹⁹⁶ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 308.

¹⁹⁷ [srov.] MAREK, Pavel. *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci dějin*. Praha: SPN, 2001, s. 115.

františkánů, aby se za ně modlili a Bůh je požehnal synem. Narození vytouženého dítěte tak ještě víc sblížil manželský pár.¹⁹⁸

Nejsou známy informace o tom, jak probíhalo Polyxenino mateřství prvních pár let po porodu, ani jakou měl Václav Eusebius výchovu, lze tedy předpokládat, že se nelišila od výchovy jiných šlechtických rodin. Ranné dětství Václav Eusebius pravděpodobně trávil v ženské společnosti obklopený chůvami a matčíným fraucimorem. Změna přicházela až po chlapcových pátých narozeninách, kdy se ho ujímali mužští členové rodu a vychovatelé. Chlapec se měl začít učit mužské síle, jízdě na koni, šermu a dalším dovednostem, jež byly uvedeny v kapitole o dětství a vyrůstání Polyxeny z Pernštejna. Pavel Marek uvádí, že románským jazykům, tedy jazyku španělskému a italskému, vyučovala svého syna sama Polyxena.¹⁹⁹ Vzhledem ale k italské minulosti jejího manžela je možné, že se v téhle oblasti výchovy svého syna také přičinil. Z dochované korespondence mezi rodiči a již dospělým Václavem Eusebiem lze vyčíst, že spolu měli velmi silný vztah. Zdeněk Vojtěch Popel ze svých cest často posílal dopisy a ptal se v nich na svého syna a projevoval starost o to, jak mluví, chodí, a aby nedostával pivo²⁰⁰. Polyxena se o Václava jako jediného syna strachovala i v době, kdy už byl dospělý.²⁰¹ Tuto informaci potvrzuje například dopis psaný v létě 1626, který Polyxena adresovala svému muži. „Kdyby se náhle něco stalo, nevěděla bych kam odjet. Neříkám to kvůli své osobě, ale kvůli Vašemu synovi. Jakou radost by ti ničemové měli, kdyby se jej zmocnili. Nemyslím, že by ho zabili, ale spíše by se mu snažili vetřít sebe i svoji víru.“²⁰²

2.3.2. Společenský a hospodářský život lobkovického páru

I přestože byla Polyxena hospodářsky schopná a využívala svých nabitých zkušeností z Roudnice, příjmy lobkovického páru nebyly dostačující. V době zasedání zemského sněmu v roce 1609 měli manželé každý zvlášť i dohromady

¹⁹⁸ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 283 – 285-291.

¹⁹⁹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 101.

²⁰⁰ V době české renesance se dětem občas podávalo i pivo.

²⁰¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 291-294.

²⁰² MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005, s. 481-482.

obrovské dluhy na daních. Dluhy vedly k půjčkám a ty ještě k větším dluhům. Postupně se Polyxena se svým manželem řítila do stejné situace, v jaké byl i její zesnulý otec. Pomocnou ruku jim podal císař, který měl Lobkovice velmi v oblibě.²⁰³

V letech Matyáše Habsburského na českém trůně se společenský i osobní život lobkovického páru výrazně změnil. Zdeněk Vojtěch byl jako nejvyšší kancléř českého království povinen doprovázet císaře na jeho cestách po Čechách, Slezsku i Moravě, ale vydával se s ním často i do Vídně. V těchto letech se však ke svému muži a královskému dvoru přidávala často i Polyxena, neb si ji Matyášova žena královna Anna Tyrolská vybrala do svého fraucimoru. Dokonce se povídalo, že královna nevěnuje žádné z dam takovou pozornost jako právě Polyxeně. „Nejvyšší paní kancléřová je nejoblíbenější dámou císařovny. Vyslanec mi řekl, že ve Frankfurtu hostila kurfiřta kolínského i nejjasnějšího arcivévodu Leopolda a že ji všechna knížata, která byla ve městě přítomna, prokazovala obzvláštní úctu a přízeň.“ Pro lobkovický pár byla tato léta nejúspěšnější v jejich společném životě.²⁰⁴

Po smrti Matyáše Habsburského byl Zdeněk z Lobkovic navrhnut pro udělení Řádu Zlatého rouna, neboť se výrazně zasloužil o dosazení katolíka Ferdinanda Štýrského na císařský trůn. Řád mu byl udělen však až 10. srpna 1620 a stal se tak 345. mužem v pořadí, jenž se tímto titulem mohl chlubit.²⁰⁵ Ve stejnou dobu na sebe však Polyxena hodila neblahé světlo díky svému výroku a padání hlav. „Polyxena, rozená z Pernštejna, nejvyššího kancléře manželka, žena nadmíru vysokomyslná a Římanka tuhá, směla to před jistými osobami světla a nekrytě mluvit, že již nyní k tomu přichází a přicházeti bude, aby aneb papeženci evangelíků, aneb evangelíci papežencům na hlavy usedli a zjezdili se.“²⁰⁶ Krutá slova se však zanedlouho téměř stala realitou, když se konflikt mezi katolíky a evangelíky vyhrotil natolik, že došlo až k násilí počínajícímu pražskou defenestrací, která odstartovala stavovské povstání. Dne 23. května 1618 byli královský místopředsedové Vilém Slavata a Jaroslav Bořita z Martinic spolu se sekretářem Fabriciou svrženi z oken České dvorské kanceláře na Pražském

²⁰³ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 302 - 306.

²⁰⁴ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 313-320.

²⁰⁵ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 351.

²⁰⁶ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 327.

hradě. Polyxena, která tou dobou na rozdíl od svého manžela přebývala v Pernštejnském paláci, nechala zaslat pro raněné přátele místodržící, nabídla jim lékařskou pomoc a azyl před povstalci, kteří žádali o jejich vydání. I po letech zůstávali místodržící i jejich rodiny Polyxeně vděční za záchranu jejich života.²⁰⁷

Vzhledem k nebezpečné situaci, která v Čechách panovala, odjela Polyxena se svým synem za manželem do Vídně, kde pobýval s panovníkem. Ve Vídni Polyxena nadále žila velmi společenským životem a jsou známky i o tom, že i ve svých pětapadesáti letech lákala mladé evangelíky ke katolické víře.²⁰⁸

Malý Václav Eusebius se zde střetl se spoustou zajímavých lidí, věnoval se návštěvám kostelů a svému studiu. Když se roku 1622 vraceli s matkou do Čech, bylo mu necelých čtrnáct let. Odloučení od otce nesl velmi špatně a často se v dopisech dožadoval kontaktu s otcem. Václav Eusebius byl vychováván v přísném katolickém duchu. Po návratu do Čech se Václav Eusebius na žádost otce začal věnovat studiu práv na pražské jezuitské univerzitě. Zdeněk Vojtěch měl jasnou představu²⁰⁹ o studiu svého syna, a proto mu také po vystudování práv v roce 1627 zařídil kavalírskou cestu do Itálie.²¹⁰ Po odjezdu do Vídně byl veškerý majetek Lobkoviců zkonfiskován a navrácen byl až po bitvě na Bílé hoře. Polyxena se Zdeňkem sice sídlili ve Vídni, ale jejich přátelé je o dění v Čechách podrobně informovali. Manžele rozhodně nepotěšila zpráva o obrazoborectví v katedrále sv. Víta, při kterém nebyl ušetřen ani náhrobek Polyxeniných rodičů, Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara.²¹¹

Dva roky po bitvě na Bílé hoře, tedy před Vánocemi 1622, se Polyxena se svým synem vrátila natrvalo do Čech, její manžel zůstával ve Vídni. Z této doby existuje nejvíce dochované korespondence mezi manželi. V té době bylo Polyxeně

²⁰⁷ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 269.

²⁰⁸ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 321-322.

²⁰⁹ Zdeněk Vojtěch svoji jasnou představu o synově budoucnosti zmiňuje v dopise z 24. dubna 1625 své ženě Polyxeně z Lobkovic. „Šdo září dokončí studium na právnické fakultě. Poté, bude-li si Bůh přát, jej pošleme do Itálie, aby také trochu poznal svět. Až se vrátí, uvidíme, kde bychom jej, s pomocí Boží, mohli oženit. Nyní je mu 16 a 3 měsíce. Dříve než odjede, stráví zde ještě nějakých pět měsíců. Bude mu tedy skoro 17 let. Nějaký čas zůstane v cizině a navrátí se teprve v 18 letech. Až mu potáhne na 19 let, začne nosit vousy a bude se moci oženit.“ MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005, s. 397.

²¹⁰ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 373-378.

²¹¹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 329-331.

již padesát a v osobních dopisech se nejvíce projevuje její povaha.²¹² „Mně stačí, že jste zdrav a v pořádku, jak mi píšete. Ačkoliv se mi nechce věřit, že jste netrpěl těmito mrazy a sněhem. Chovejte mě nadále ve své milosti. Ta, jež Vám navždy zůstává poslušná a věrná. Zdeňkova Polyxena. Nechť Vás Bůh střeží po tisíc let.“²¹³

Stavovské povstání mělo následky a šlechtě i měšťanům, kteří se vzepřeli císaři a bojovali na straně stavů, byly po bitvě na Bílé hoře uděleny kruté tresty. Díky dobrým vztahům s panovníkem přicházela spousta lidí právě za nejvyšším kancléřem a jeho manželkou s prosbou o finanční pomoc nebo o přímluvy u císaře o svůj život. Ačkoliv Polyxena provinilce nazývala „kacíři“, vítězila u ní solidarita, snaha pomoci a díky svým přímluvám jim pomohla k panovníkově milosti.²¹⁴

Hlavním důvodem Polyxenina návratu do Prahy byl rozprodej konfiskovaných statků. Lobkovicové se báli o svůj majetek a při rozprodeji majetku ostatních nechtěli přijít zkrátka. Při kupování statků Polyxena postupovala systematicky a promyšleně, přikupovala statky u svých panství a rozšiřovala je, někde i vyměňovala vzdálenější statky za bližší. Díky Polyxenině úsilí dosáhl lobkovický majetek srovnatelného rozsahu jako Pernštejnové v době jejich největšího rozkvětu.²¹⁵ V získávání statků se Polyxena stávala soupeřkou mnohých mužů. Získávání a kupování konfiskovaných panství se zdá být v rozporu se zmíněnými přímluvami u císaře za obviněné, ale Zdeněk Vojtěch zastával názor: „Ten, kdo bere druhému to, co mu náleží, ztrácí právo na své vlastní“. Do roku 1627 tak Polyxena získala mnoho konfiskovaných statků a panství za celkovou částku 356 tisíc zlatých. Pouze 5 šlechticů dokázalo z konfiskovaných statků vytěžit více než Polyxena z Lobkovic. V některých ze svých dopisů Zdeňkovi Polyxena přiznává, že kupování statků je její slabostí. Nová panství sloužila k vydělávání peněz. Zdeněk²¹⁶ měl sice jako nejvyšší kancléř

²¹² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 354-355.

²¹³ MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005, s. 200.

²¹⁴ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 344-346.

²¹⁵ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 270.

²¹⁶ Roku 1624, ve stejné době, kdy Polyxena nakupovala zkonfiskované statky, byl Zdeněk Vojtěch císařem Ferdinandem II. povýšen do knížecího stavu. [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 270.

plat dobrý, ten ale pokrýval spíše jeho dluhy. Do jisté míry se tedy opakovala stejná situace jako u Polyxenina otce či prvního manžela.²¹⁷

Polyxenu již také začaly trápit zdravotní problémy, jež se vázaly k jejímu přibývajícimu věku, který si sama uvědomovala. Šlechtična si připadala neužitečná, opuštěná a trpěla hlubokými depresemi. Polyxena na rozdíl od svého manžela již nebyla součástí královského dvora²¹⁸ a připadala si odloučená od společnosti.²¹⁹ Stejně tak ani její manžel nebyl v nejlepší zdravotní kondici. Zdeněk Vojtěch byl epileptik, používal projímadla a často si nechával pouštět žilou jako léčebný prostředek, což často doporučoval i Polyxeně. Měl i jiné zdravotní problémy.²²⁰ Lobkovicovu už tak nalomenému zdraví nepomáhaly ani časté a dlouhé pracovní cesty a odloučení od rodiny. Zdeněk Vojtěch podlehl svému stavu a zemřel 16. června 1628 v Praze v Pernštejnském paláci po boku své rodiny.²²¹

Po pětadvaceti letech šťastného manželství Polyxena již po druhé ovdověla. Ve svém testamentu Lobkovic odkázal veškerý svůj movitý majetek Polyxeně za to, jak se k němu s láskou a ustavičnou péčí chovala. Veškerý nemovitý majetek zahrnující panství Vysoký Chlumeč, Jistebnice, královský dvůr na Starém Městě a dům u kostela sv. Tomáše na Malé Straně odkázal svému synovi. Ve svém testamentu Zdeněk Vojtěch nabádal Polyxenu, aby dohlédla na synovu katolickou výchovu a on, aby se učil a pak odjel na kavalírskou cestu. Jedním ze Zdeňkových posledních přání byl též požadavek na svůj pohřeb. Chtěl být pochován poctivě, ale s ne velkým nákladem. Uložen byl do hrobky v kryptě kostela sv. Václava při kapucínském klášteře v Roudnici, který s Polyxenou založili. Hrobka sloužila rodu až do 20. století. Namísto drahého pohřbu Lobkovic požádal, aby byly 2 tisíce kop míšenských grošů rozděleny chudým lidem a ti se modlili za jeho duši. Nechyběl však tradiční smuteční průvod z Prahy až na Roudnici, podobný měl i Polyxenin první manžel Vilém z Rožmberka.²²²

²¹⁷ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 279.

²¹⁸ Nová královna Eleonora Gonzagová dávala přednost jiným dámám a Polyxena nyní už nebyla součástí královnina fraucimoru.

²¹⁹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 355.

²²⁰ [srov.] MAREK, Pavel. *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic., Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci dějin*. Praha: SPN, 2001, s.117.

²²¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 388.

²²² [srov.] Tamtéž, s. 390-397.

2.3.3. Poslední léta života Polyxeny z Lobkovic

Po smrti svého manžela Polyxena trávila většinu času v Pernštejnském paláci nebo v Roudnici. Obklopovala se především ženami ze svého fraucimoru a i nadále přijímala návštěvy na svých panstvích. S přibývajícím věkem se však Polyxena stále více začala stahovat do ústraní z centra společenského dění.²²³ „Stěžujte si, můj synu, že Vám nezasílám nic ze zdejších novinek. Žádné se ale ke mně nedostanou, neboť mě navštěvuje čím dál méně lidí. Téměř nikoho nevidám. Vysoká šlechta přichází jen zřídka. Ti, kteří sem kdysi chodívali, se nyní věnují svým obchodům, projíždkám anebo jsou někde na svatbách. Dozvídám se jen to, co se šušká po ulicích, a to jsou většinou jen samé drby.“²²⁴

Ke stesku po milujícím manželovi se obává o syna, jenž plnil otcovo přání, vyjel na kavalírskou cestu po Evropě a dále ze strachu z probíhající třicetileté války. Polyxenu potkala další rána v podobě smrti jejího synovce. Jak již bylo zmíněno výše, v době svého prvního vdovství se Polyxena stala opatrovnictví dětí svého bratra Jana, jenž tragicky zahynul v bitvě. Stejný osud potkal i Janova syna Vratislava Eusebia, který roku 1631, ve svých sedmatřiceti letech zemřel na bojišti třicetileté války. Se smrtí Vratislava Eusebia vymřel rod Pernštejnů po meči.²²⁵ Vzhledem ke smrti na bojišti již dvou blízkých mužů musela být Polyxena plná obav, když i její syn Václav Eusebius nastoupil téhož roku do císařské armády. V časté korespondenci informoval Václav svou matku o postupech na bojišti, jeho vojenských úspěších, ale i nepřátelských taženích, která končila řadou mrtvých vojáků z obou stran. Útěchu Polyxeně mohlo přinášet pouze to, že dopisy ještě stále chodily.²²⁶

V době, kdy Polyxena dosáhla již sedmdesáti let, předala všechny své statky synovi, který se vrátil z války. Polyxena tak učinila hned z několika důvodů. Tím hlavním byl její postarší věk a starosti okolo panství, které přicházely společně s válečným obdobím. Dalším důvodem byla i blížící se synova svatba, která proběhla 3. listopadu 1638. Volba Lobkovicovy nevěsty byla poměrně

²²³ [srov.] Tamtéž, s. 410.

²²⁴ MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 360.

²²⁵ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 274.

²²⁶ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 413-418.

šokující, neboť se jeho nevěstou stala již jednou ovdovělá a o devět let starší Johanka rozená Myšková ze Žlutic, která ke všemu nebyla urozeného původu.²²⁷ I když Johanka nebo také Jozička, jak jí Václav Eusebius²²⁸ v dopisech oslovoval, pocházela z obyčejné rytířské rodiny, Polyxena sňatku požehnala a prosadila, aby budoucí nevěstu císař povýšil do hraběcího stavu. Je otázkou, zda Polyxena sňatku požehnala hlavně kvůli Johančině bohatství, nebo zda pro svého syna chtěla stejně láskyplný vztah, jaký měla s jeho otcem. Pravděpodobně si i tímto sňatkem dělala naděje na pokračování rodu a svá vlastní vnoučata. Těch se bohužel nedožila a manželství zůstávalo bezdětné až do Johančiny smrti roku 1650.²²⁹

Polyxena přežila všechny své sourozence a umírá jako poslední. Poslední žijící ženou rodu Pernštejnů zůstává Frebonie, Polyxenina neteř a dcera jejího bratra Jana. 6. února 1649 v Praze Frebonie umírá jako padesátiletá a s ní rod vymírá i po přeslici.²³⁰ Ke konci svého života se Polyxena soustředila už jen na správný katolický odchod ze světa, víru a oddanost v Boha. Polyxena zemřela v šestasedmdesáti letech v sobotu 24. května roku 1642 v posteli smířená s osudem a rozloučená se svým životem.²³¹

I přestože Polyxena byla žena, měla v tehdejší společnosti vysoké postavení a velký význam. Proto byla i jejímu pohřbu na rozdíl od jiných žen věnována výrazná pozornost. Jak již bylo řečeno v kapitole o ženách za dob renesance, ženský pohřeb se na rozdíl od mužského konal jen několik málo dní po smrti a účastnilo se ho většinou jen pár žen. Někdy se přítomnosti zdrželi i rodinní účastníci zemřelé. Polyxenin pohřeb byl výjimečný i z toho důvodu, že se ho zúčastnila řada významných mužů a konal se více než šest týdnů po smrti. Samotný obřad byl naplánován na 8. až 10. července, tudíž bylo tělo zesnulé pravděpodobně nabalzamováno. Smuteční průvod se vydal v předvečer 7. července z Pernštejnského paláce do Chrámu sv. Víta na Pražském hradě, kde se ráno následujícího dne začaly konat obřady. Smuteční obřady trvaly tři dny

²²⁷ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 272.

²²⁸ Václav Eusebius z Lobkovic zachoval pernštejnský erb tím, že zubří černou hlavu na stříbrném poli vložil do erbu Lobkoviců. [srov.] NĚMEC, Bohumír. *Rožmberkové: životopisná encyklopedie panského rodu*. České Budějovice: Veduta, 2001, s. 76.

²²⁹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 425.

²³⁰ [srov.] VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 277.

²³¹ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 430-433.

a začínaly každý den od osmi hodin ráno. Se šlechtičnou se přišla rozloučit spousta významných mužů i se svými manželkami. Na konci července se vydal pohřební průvod na místo Polyxenina posledního odpočinku, kde bude ležet po boku jejího druhého manžela do kapucínského kláštera v Roudnici, který spolu vybudovali.²³² Mnozí uvádí, že Polyxena měla ideální smrt - odešla pokorně, ale se ctí a s luxusem.

Během svého života se Polyxena zvládla dvakrát výhodně provdat a porodit syna, který se stal předkem všech dnešních Lobkoviců. Jakožto žena neměla takových možností jako její manželé nebo rodinní příslušníci mužského pokolení, ale i přesto se dokázala prosadit v renesančním patriarchálním světě. Nejenže paní z Pernštejna byla milující manželkou a matkou, což se od ženy žijící v renesanci očekávalo, ale zasahovala do politického dění, sama se starala o své statky a hospodářství. Hlavně si získala úctu v mužském světě, k čemuž se ne každá žena přiblížila. Mnohdy se v minulosti Polyxena těšila spíše nelibosti svých poddaných, ale jak zmínil Karel Stloukal, „přes všechny své omyly, byla dobrou Češkou.“²³³

²³² [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 435-440.

²³³ [srov.] STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940, s. 272.

3 Metodika tvorby haptických modelů pro zrakově znevýhodněné

Poslední kapitola teoretické části této bakalářské práce souvisí s částí praktickou a zaměří se na metodiku tvorby haptických modelů pro nevidomé a jinak zrakově znevýhodněné. Předtím, než bude rozebrána metodika haptických modelů, je však potřeba nejprve zmínit, jak zrakově znevýhodnění jedinci vnímají své okolí a jak se orientují v prostoru.

3.1 Vnímání osob se zrakovým postižením

Zrakově postižené jedince lze rozdělit podle stupně zrakové vady na slabozraké jedince se zbytky zraku a nevidomé. Slabozrakým jedincům na rozdíl od ostatních dvou skupin občas stačí pouze drobné úpravy²³⁴, aby se lépe orientovali v prostoru. Nevidomí se spoléhají primárně na kompenzační smysly konkrétně na hmat a sluch.²³⁵ Předpoklad o tom, že nevidomí, slabozrací a lidé se zbytky zraku mají automaticky vyvinutější ostatní smysly než lidé bez hendikepu, je podle speciální pedagožky Miroslavy Štréblové mylná. Lidé se zrakovým hendikepem musí vynaložit v konkrétních cvičeních velké úsilí a ukázat, že mají vůli zdokonalovat se v ostatních smyslech, výhradně v hapticko-taktilním vnímání.²³⁶

Zrakově postižení jedinci využívají hmat jako jeden z nejdůležitějších smyslů pro orientaci v prostoru a nahrazují jím chybějící zrak. Informace získané ohmatáváním nejsou však zdaleka tak kompletní jako při použití zraku. Hmatové vjemy podají ale přesnější představu o světě a prostoru než informace získané pomocí sluchu. Největší rozdíl mezi vnímáním prostoru hmatem a zrakem je v tom, že zrak nejprve pojme prostor jako celek a teprve následně se zaměřuje na jednotlivé detaily. U haptického vnímání je postup přesně opačný. Nevidomý se nejdříve zaměří na detaily, z nichž si pak skládá představu o celkovém

²³⁴ Lidem se slabozrakostí občas postačí k lepší orientaci v prostoru pouze více světla, zvětšení, větší kontrasty, či výrazná barevnost. [Srov.] Život bez zraku. Okamžik [online]. Praha: Okamžik, 2014 [cit. 1.04.2021]. Dostupné z:

http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/O_zivote_bez_zraku/Zivot_bez_zraku.html

²³⁵ [Srov.] Tamtéž

²³⁶ [srov.] ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2002, s. 10.

prostoru.²³⁷ Již od útlého věku je pro zrakově postižené jedince zásadní výcvik hmatově-taktilních dovedností, při němž se učí poznávat tvar, velikost, teplotu či vlhkost.²³⁸

K orientaci v prostoru zrakově znevýhodněným také pomáhají mimo kompenzačních smyslů i kompenzační a rehabilitační pomůcky, které mají za cíl buď posilovat, či nahrazovat zrakové vnímání. Do kompenzačních pomůcek se řadí speciální Braillovo písmo, které pomáhá nevidomým se čtením, dále vodící pes, slepecká hůl či různé digitální zařízení se speciálními aplikacemi.²³⁹ Mezi kompenzační pomůcky pro zrakově postižené mimo jiné patří i haptické modely, které mají konkrétní specifika pro jejich tvorbu. Nejen o metodice těchto pomůcek je zmíněno v následující podkapitole.

3.2 Tvorba haptických modelů

Jako je tomu u každé práce, i u tvorby haptického modelu je prvním krokem volba námětu, jenž bude nevidomým zprostředkován. V případě studentů Katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity (zkráceně KVV PF JU) se výběr námětů pro haptické modely vztahuje k architektonickým prvkům a nástěnným malbám ve vybraných dominantách Jihočeského kraje. V prvním projektu studenti tvořili haptické modely do českobudějovického kostela Obětování Panny Marie,²⁴⁰ nyní se připravuje druhý projekt, jenž by měl obohatit o haptické modely zámek Kratochvíle.

Tvorba haptických modelů má určitá specifika, která je pro jejich funkčnost potřeba dodržet. Modely by se měly zrakově znevýhodněným přizpůsobit hlavně v oblasti výběru materiálu, rozměru zobrazovaného námětu

²³⁷ [srov.] KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-085-0. s. 4-5.

²³⁸ [Srov.] KEBLOVÁ, Alena. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky základní školy*. Praha: Septima, 1995, s. 5.

²³⁹ [srov.] SZKANDEROVÁ, Aneta. *Rožmberský jezdec a čtyři ctnosti. Haptický model pro osoby se zdravotním postižením*. České Budějovice, 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková Ph.D., s. 34.

²⁴⁰ [srov.] Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Haptické modely pro osoby se zdravotním postižením. [online]. [cit. 2. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kvv/hapticke-modely-pro-osoby-se-zdravotnimpostizenim/?fbclid=IwAR3zYw79m28JfDQzv-VII5VdVsO7R5sTlJAl_0xDb7422Z6hBXte-KbiRew

a v otázce barevnosti a kontrastu, které jsou podstatné hlavně u slabozrakých.²⁴¹ Materiálem většiny haptických modelů tvořených na KVV PF JU je především keramická hlína vyhovující díky své porézности a povrchové struktuře pro opakované ohmatávání. Oproti tomu sádra není nejideálnější materiálem pro účel haptických modelů, neboť může vysoušet bříška prstů a nedovoluje zrakově postiženým delší či častější zkoumání modelů.²⁴² Velikost haptického modelu by měla být v ideálním případě taková, aby zrakově postižený jedinec byl schopen předmět či prostor obsáhnout dvěma vedle sebe a pod sebou rozevřenými dlaněmi, nebo roztaženými rukama.²⁴³ Ideálním rozměrem haptických pomůcek jsou tedy reliéfy o velikosti cca 30 centimetrů. Barevnost haptického modelu se nejčastěji odvíjí od skutečných barev přetvářeného výjevu. Pro potřeby slabozrakých či jedinců se zbytkem zraku je však dobré, aby používané barvy byly velmi pestré a kontrastní. Vhodným malířským materiálem pro kolorizaci haptického modelu jsou akrylové barvy. Dají se ředit vodou, po uschnutí jsou voděodolné²⁴⁴ a vytvoří na modelu tenkou vrstvu, díky které je reliéf odolný vůči nežádoucím účinkům ohmatávání.

U tvorby modelů určených pro zrakově znevýhodněné je důležité dát si pozor na velké množství detailů. Při ohmatávání by totiž mohly působit problémy a díky nim by model mohl působit roztržštěně.²⁴⁵ Zajímavě tuto problematiku pojala Veronika Boušková, která ve své diplomové práci vytvořila mimo samotného reliéfu Panny Marie i druhý model vyobrazující detail pravé dolní části výjevu. V detailu se nachází skupina postav, které obklopuje plášť Panny Marie. Tento detail reliéfu je tak nosným informativním prvkem pro osoby slabozraké a nevidomé a pomáhá jim s přiblížením podoby části, u nichž by v případě prvního vzdálenějšího reliéfu mohli mít zrakově postižení problém

²⁴¹ [srov.] ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Tvoříme společně: metodika pro výtvarnou výchovu s proinkluzivními přístupy k uměleckému vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5747-5. s. 177.

²⁴² [srov.] BOUŠKOVÁ, V. *Zpracování gotické nástěnné malby jako kompenzační haptické pomůcky pro zrakově postižené*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc, dr., s. 52.

²⁴³ [srov.] KEBLOVÁ, Alena. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky základní školy*. Praha: Septima, 1995, s. 5.

²⁴⁴ [srov.] RONOVSÁ, T. *Reliéf sv. Kryštofa – haptická pomůcka pro nevidomé*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková., s. 60.

²⁴⁵ [srov.] SZKANDEROVÁ, Aneta. *Rožmberský jezdec a čtyři ctnosti. Haptický model pro osoby se zdravotním postižením*. České Budějovice, 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková Ph.D., s. 40.

s jeho rozluštěním.²⁴⁶ Podobný postup byl zvolen i Terezou Hrabánkovou při tvorbě haptického modelu s vyobrazením Panny Marie Klasové. Kromě původního reliéfu Hrabánková vytvořila i dodatečný model detailu samotného klasu, jenž zdobí oděv Panny Marie.²⁴⁷

Mimo klasického haptického reliéfu, jenž je tvořen objemy, byl na akademické půdě KVV PF JU tvořen i model vycházející z lineární kresby, jehož cílem bylo zprostředkovat nevidomým rozdíl podoby mezi malbou a kresbou. Zmíněnou diplomovou práci vytvořila Tereza Charvátová. Ta výsledný model nevytvořila pouze z klasické keramické hlíny, ale využila i moderní technologie a 3D tisk. Keramický model postavy sv. Augustina byl výrazně zjednodušen a osekán od zbytečných detailů, které by nevidomé mohly odvádět od základního motivu. Přední, střední a zadní plán byl tvořen různě tlustou a vysokou obrysovou linií. Nejširší a nejvyšší linie vyznačují přední plán, jenž vystupuje do popředí.²⁴⁸

V následující kapitole praktické části je popsána haptická pomůcka, která byla vytvořena v rámci této bakalářské práce za účelem zprostředkovat i zrakově znevýhodněným výtvarné umění konkrétně portrétní malbu Polyxeny z Lobkovic.

²⁴⁶ [srov.] BOUŠKOVÁ, V. *Zpracování gotické nástěnné malby jako kompenzační haptické pomůcky pro zrakově postižené*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc, dr., s. 53.

²⁴⁷ [srov.] HRABÁNKOVÁ, Tereza. *Panna Marie Klasová – kompenzační haptická pomůcka*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc., s. 59.

²⁴⁸ [srov.] CHARVÁTOVÁ, T. *Haptický model pro zrakově znevýhodněné zobrazující sv. Augustina*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Duchková, Ph.D., s. 41.

II. Praktická část

4 Tvorba haptického modelu

Praktická část této bakalářské práce bude úzce spojena s kapitolami z části teoretické. Cílem bylo vytvořit reliéfní haptický model portrétu Polyxeny z Lobkovic podle hapticko-taktilních principů pro osoby se zrakovým postižením. Haptický model by měl být následně vystaven na zámku Kratochvíle vedle originální malby portrétu Polyxeny z Lobkovic tenkrát provdané z Rožmberka. Zde by měl model posloužit nejen nevidomým a slabozrakým, ale i návštěvníkům stran široké veřejnosti, kteří si díky tomu mohou alespoň z části vyzkoušet, jak „vidí nevidomí“.

Portrét, jenž je vystaven na zámku Kratochvíle, zobrazuje mladou ženu opírající se o křeslo, na němž leží malý pes. Polyxena je oblečena do bílých šatů se zlatými ozdobami, dlouhými širokými rukávy a výrazným límcem kolem krku. O Polyxeně se ví, že měla velkou vášeň pro módu a sledovala módní trendy. V její korespondenci se dokonce objevovaly podrobné popisy rób, které některé ženy vynesly při slavnostních příležitostech.²⁴⁹

Marie Ryantová uvádí, že podle informací z rodové galerie, byla Polyxena rusovlasá. Na tomto portrétu je však zobrazena jako tmavovláska s vysoce vyčesanými vlasy, v nichž má vloženou rudou růži. Červená růže ve vlasech může symbolicky odkazovat k rožmberskému erb, zároveň je považována za tradiční atribut lásky. Nejen díky růži se předpokládá, že portrét vznikl u příležitosti sňatku Polyxeny z Pernštejna a Viléma z Rožmberka.²⁵⁰ Dodnes není stoprocentně jisté, kdo je autorem tohoto portrétu. Nejčastěji bývá jako autor uváděn dvorní malíř Filip II., španělský portrétista Alonso Sánchez Coello, jindy je obraz připisován španělskému malíři savojského dvora Giacomu Vigh, tzv. l'Argenta, a podle informací z rodové galerie je autorem vlámský malíř Roland de Mois, který též namaloval portrét Polyxeniny nejstarší sestry Jany.²⁵¹

Pro vytvoření haptického modelu podle zmiňovaného obrazu nebyla vybrána celá postava s křeslem a ležícím psem, ale pouze portrét od prsou výš. Důvodem této zvolené kompozice byla snaha vyvarovat se zbytečným detailům,

²⁴⁹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 111, 189.

²⁵⁰ [srov.] RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s. 116.

²⁵¹ [srov.] MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 191.

keré by mohly zrakově postiženým ztížit poznávání Polyxeniny podoby. Pro vytvoření praktické části bakalářské práce byly použity haptické principy z části teoretické.

Hlavním principem, který měl být pro hapticko-taktilní využití dodržen, byl požadovaný rozměr reliéfního modelu. Model by měl v ideálním případě velikostně odpovídat dvěma pod sebou a vedle sebe položeným dlaním. Výsledný reliéf by neměl být ani moc velký, ani malý, aby při ohmatávání detailů zrakově postižený dokázal rozpoznat celkový výjev. Druhým hlavním bodem pro vytvoření haptického modelu je uzpůsobená barevnost. Syté a kontrastní barvy ocení hlavně slabozrací, kteří stále nějaká procenta zraku mají, ale mohou být vizuálně přitažlivá i pro lidi bez handicapu a děti.

4.1 Postup práce

Před začátkem modelování bylo podle fotografie malby vytvořeno pár přípravných skic. Po přípravných skicách bylo nutné si připravit základní hliněnou desku, na které byl reliéf budován. Hliněná deska i konkrétní reliéf byly vytvořeny z klasické keramické ostřené hlíny. Ta je pro účel haptického modelu ideálnější než ostatní dostupné materiály hlavně kvůli své porézности a struktuře. Sádra, jež by se mohla zdát jako stejně tak vhodný materiál pro reliéf, není vhodná pro delší ohmatávání, neboť jak již bylo zmíněno výše, díky své savosti vysušuje bříška prstů.

Pro tvorbu základové desky byl vyroben a použit dřevěný obdélníkový rám, jenž dopomáhá udržet strany a hrany desky rovné. Dřevěný rám byl vyroben v ideálních rozměrech vhodných pro zrakově postižené. Vnitřní strany rámu, a tudíž i modelovaného reliéfu, měří 30 cm na délku a 21 cm na šířku. Tyto rozměry odpovídají předepsaným dvěma pod sebou a vedle sebe položeným dlaním. Jediným problematickým rozměrem rámu byla jeho hloubka měřící 4 centimetry a výsledný reliéf by tak byl zbytečně vysoký. Po konzultaci byly navrženy dva způsoby, jimiž bylo možno pokračovat. První způsob navrhoval vyplnit rám hlinou až po okraj a následně pracovat po vzoru skulptury a hlinu odebírat, dokud nebude vytvarován reliéf. Haptický model byl však tvořen druhým možným způsobem, tedy plastikou. Hlína byla vložena pouze do hloubky 1,5 centimetru rámu a základní deska byla tvořena přidáváním a zarovnáváním

materiálu. (viz. Příloha II. Obr. 8-9) Pro vytvoření rovného a uhlazeného povrchu bylo využíváno různě ohybných kovových a plíškových cidlin.

Když byla základní hliněná deska dostatečně zarovnána a uhlazena, přišla na řadu samostatná tvorba reliéfu. Pro předlohu portrétu byla použita již zmíněná fotografická reprodukce obrazového originálu. (viz. Příloha II. Obr. 3) Vytisknutá fotografie byla přiložena na rovnou hliněnou desku a tužkou do ní byly vyrývány obrysy oděvu a obličeje. Zmíněná technika nebyla ideální, neboť tužka zanechávala hlavně v částech obličeje zbytečně tlustou linku. Předloha vytisknutá na kancelářský papír navíc po chvíli z hliněné desky navlhla a zanechávala na hlině drobné kusy papíru, které bylo zapotřebí následně pinzetou precizně odstranit. (viz. Příloha II. Obr. 11) Do budoucna v případě další modelace reliéfu podle předlohy by bylo lepší použít techniku s pauzovacím papírem. Bylo by vhodné vytištěnou předlohu vložit pod pauzovací papír a překreslit na něj obrysy portrétu. Pauzovací papír následně položit na základní desku a jehlou obrysové linie propichovat do hlíny. Touto technikou vzniknou drobné precizní linky, čímž se docílí větší přesnosti přenesení skutečnosti než u tužky s širší tuhou. Navíc pauzovací papír nezanechá na hliněné desce žádné útržky. I přestože zvolený postup nebyl nejideálnější technikou, na výsledku žádné nedokonalosti nezanechal, jenom následující kroky musely být o to pečlivější.

Deska s předkreslenými obrysy následně trochu proschnula, díky čemuž šel dřevěný rám bez obtíží sundat. Ten se od této chvíle využíval už pouze na uskladnění reliéfu, aby se neomačkaly rovné strany a hrany modelu. Po sundání rámu se začalo s nanášením materiálu na vyvýšená místa reliéfu a s konkrétní modelací. (viz. Příloha II. Obr. 12 - 15) Modelace objemů probíhala podobně jako u reliéfů, které nejsou určeny pro zřetelně znevýhodněné, lišila se jen detaily. Haptický model má okolo celého portrétu vytvořenou výraznou obrysovou linii, jež nevidomým pomůže rozpoznat postavu od pozadí. Některé komponenty portrétu jako například krční vějíř, pozlacené ozdoby a jiné detaily na oděvu byly špachtlí podryty, aby působily vyvýšeným dojmem. Haptický model je nevidomým výrazně přizpůsoben i v obličeji Polyxeny konkrétně u přechodu části čela do linie vlasů. Vlasy nepřechází plynule do čela, nýbrž je zde výrazná prohlubeň, která lépe pomůže zřetelně postiženým rozeznat tvar obličeje od vlasů.

Během doby, kdy na reliéfu nebylo pracováno, byl přestříkán rozprašovačem s vodou, překryt vlhkým hadrem, vložen do dřevěného rámu a zabalen do igelitu. Toto důkladné zabalení chránilo model před nežádoucím

vyschnutím. V případě, jestliže by reliéf nebyl během práce zavlhčován, hrozilo by možné vyschnutí, v případě druhém, pokud by byl reliéf až moc mokrý, mohlo by hrozit zplsnivění hlíny. Modelace celkových proporcí reliéfu a detailů byla výhradně tvořena pomocí dřevěných špachtlí, kovových oček a cidlin různých tvarů a velikostí.

Ve chvíli, kdy modelace začala nabývat finální podoby, byl reliéf ještě lehce zretušován a uhlazen. (viz. Příloha II. Obr. 16) Následně byl model balen už jen na podkladové desce do dřevěného rámu, novin a igelitu, který se postupně poodkrýval. Takto reliéf pomalu několik dní schnul v klidném prostředí se stálou teplotou, přičemž byl často kontrolován, jestli se neobjevují praskliny, případně zda se základní hliněná deska nekroucí. Igelit byl postupně poodkrýván z toho důvodu, aby nedošlo k příliš rychlému schnutí a popraskání modelu. Po úplném vyschnutí modelu, které se obešlo bez nežádoucích efektů, byl reliéf ještě jednou retušován a vyhlazován pomocí různě hrubých smirkových papírů. Po očištění prachu vlhkou houbičkou a následovněm doschnutí byl reliéf připraven na vypálení v peci.

Výpal modelu probíhal šetrně na 900 °C, přičemž teplota v peci stoupala každou hodinu o 20 °C. Po dvou dnech byl reliéf bez újmy vypálen a připraven pro poslední bod v postupu práce - kolorování. (viz. Příloha II. Obr. 17) Ještě před začátkem barvení modelu byl reliéf naposledy finálně zretušován a zbaven nežádoucích rýh a hrbolků, jež by mohly při ohmatávání nevidomé rozptylovat. Primárně bylo zbroušeno pozadí za Polyxenou, části oděvu na hrudi a obličej, který by měl být hladký, aby připomínal ženskou pleť. Obličej a další zmíněné části reliéfu byly broušeny jemným smirkovým papírem. Kvůli žádané textuře nebyly úplně dokonale vyhlazovány hrbolky na vlasech, stejně tak tomu bylo i u krčního vějíře, pozlacených ozdob na šatech a dalších detailech na oděvu. Následně byl reliéf očištěn od prachu a dalších nečistot vlhkou molitanovou houbičkou, nechán několik hodin proschnut a byl připraven pro kolorování.

Pro kolorování byly vybrány akrylové barvy pro jejich kladné vlastnosti zejména pro dostatečnou kryvost barev a odolnost proti ohmatávání. Klasická keramická glazura, která je běžná pro kolorování keramiky, je v případě haptických modelů nevhodná. Klasická glazura vytvoří po vypálení lesklý, hladký povrch a často zalézá do škvír, čímž může zakrýt některé detaily, jež jsou pro nevidomé důležité. Barevnost reliéfu určovala skutečná barevnost reálné malby Polyxeny z Lobkovic. Jakožto haptický model určený pro nevidomé

a slabozraké i barevnost byla lidem se zrakovým hendikepem přizpůsobena. Barevné odstíny byly použity výraznější a kontrastnější, což dopomáhá hlavně slabozrakým, kteří ještě nějaké procento zraku mají. Výrazné a kontrastní barvy však mohou být líbivé i pro širokou veřejnost a děti.

Některé barvy z předlohy portrétu Polyxeny z Lobkovic nebyly zas tak dobře rozpoznatelné, primárně barva očí a drahokamů, jenž doplňovaly pozlacené ozdoby na oděvu. Po bližším zkoumání lze však poznat, že se jedná o kombinaci červené a modré barvy. Problémová byla barva vlasů, která na některých místech na malbě téměř až splývá s černým pozadím. Z toho důvodu byla barva vlasů na haptickém modelu vytvořena o něco světlejší, aby slabozrací mohli lépe rozpoznat vlasy od pozadí. Mimo kolorování modelu plošně byl reliéf ještě stínován podle fotografie originální malby. Stínování by mělo navodit atmosféru většího 3D efektu.

Finální podoba haptického modelu měří 27,5 cm na výšku a 19 cm na šířku, neboť se po vyschnutí a vypálení v peci trochu zmenšil. Reliéf je výrazně barevný a připravený k používání nejen zrakově postiženými. Výsledný reliéf by měl být vystaven na zámku Kratochvíle, kde bude sloužit zrakově znevýhodněným, ale i návštěvníkům z řad široké veřejnosti. Reliéf Polyxeny z Lobkovic by měl být doplněn o doprovodný popis v Braillově písmu.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce má teoreticko-praktický charakter. Jejím hlavním cílem v části praktické bylo vytvoření kompenzační pomůcky v podobě reliéfního portréту urozené ženy žijící na renesančních a manýristických dvorech, jež byla určena primárně pro nevidomé a jinak zrakově znevýhodněné. Model byl podle obrazové přílohy vymodelován z keramické hlíny, vypálen v peci a následně nabarven podobnými odstíny jako se vyskytují u předlohy portrétní malby. Výsledný haptický model s podobiznou Polyxeny z Lobkovic by měl být vystaven poblíž originální malby umístěné na zámku v Kratochvíli, kde jeho funkci mohou využít nejen zrakově postižení, ale i ostatní návštěvníci zámku, kteří si díky haptické pomůcce mohou alespoň krátce vyzkoušet „zrak nevidomých“.

S návazností na tvorbu keramického haptického modelu Polyxeny z Lobkovic podle principů hapticko-taktilního vnímání se práce věnovala také teoretické stránce tvorby kompenzačních pomůcek. V kapitole jsou zmiňovány techniky z diplomových prací studentů KVV PF JU, kteří se metodikou haptických modelů zabývali. Zároveň se v rámci této části bakalářské práce otevřela otázka problematiky vnímání zrakově postižených a jejich orientace v prostoru. Bylo objasněno, že se zrakově znevýhodnění mohou rozdělit na lidi se zbytkem zraku, slabozraké a kompletně nevidomé, z nichž se převážně hlavně nevidomí musí zcela spolehnout na jiné kompenzační smysly a pomůcky.

V návaznosti na výše zmíněnou praktickou část práce se hlavním tématem části teoretické stala otázka renesanční ženy ve společnosti, a to konkrétně Polyxeny z Lobkovic. V úvodní kapitole se nejdříve rozebíralo téma ženy všeobecně, tedy od okamžiku jejího narození až po úmrtí a poslední rozloučení se světem a s rodinou. Výchova žen se výrazně lišila od té mužské, mezitímco se ženy učily v seskupení urozených dam plést či tančit, muži studovali na univerzitách právo a jezdili na kavalírské cesty do zahraničí. Ženino podřízené postavení mnozí vnímali jako zákonitou skutečnost a jen málo žen se dokázalo v renesančním světě mužů prosadit.

Takovou výjimkou byla Polyxena z Lobkovic, urozená žena česko-španělského původu, již je věnována celá druhá kapitola této práce. Polyxena se v některých případech vymykala standardní podobě české renesanční ženy. Převážně se lišila tím, že měla vlastní majetek. Svými znalostmi a politickým

přehledem, který si z dětství odnesly i její sestry, ale výhradně Polyxena, uměla sama do politického dění i zasahovat. Je nutno poznamenat, že takovému úspěchu, kterému se Polyxena těší dodnes, by pravděpodobně nedosáhla bez štěstí v podobě jejích manželů, neboť se výhodně dvakrát provdala za muže z významných rodů v předních postaveních katolické šlechty v Českém království. Prvním manželem jí byl nejvyšší purkrabí Českého království Vilém z Rožmberka, který jí před svou smrtí odkázal velké bohatství, díky čemuž se mohla těšit nejen vysokému společenskému postavení, ale hlavně větší svobodě, kterou jí jmění přinášelo. Druhým manželem se jí stal též vysoce postavený katolík Zdeňk Vojtěch Popel z Lobkovic. S ním ve svých čtyřiceti letech zplodili jediného syna Václava Eusebia. Manželství se Zdeňkem Vojtěchem působilo jako rovnocenné partnerství, kdy se muž nebál se ženou poradit i v rámci diplomatických či hospodářských záležitostí.

Co se týče délky textu, je mezi zmíněnými částmi bakalářské práce určitý nepoměr. Důvodem toho je velmi inspirativní životní příběh Polyxeny, jenž autorku nadmíru pohltil. Téma ženy v renesanční společnosti i otázka života Polyxeny z Lobkovic je však všeobecně velmi obsáhlá. Z tohoto důvodu nebylo možné se všem tématům zabývat podrobněji. V práci nejsou zmíněny například okolnosti rebelií, které se děly na panství Roudnice v důsledku stavovského povstání nebo významná soška Pražského Jezulátka, kterou Polyxeně před svou smrtí odkázala její matka Marie Manrique de Lara. Velkým úskalím při tvorbě práce bylo omezení dostupnosti odborných zdrojů z důvodů zavřených knihoven v důsledku pandemie covid-19 a mnohé potřebné zdroje nebyly dosud digitalizovány.

Hlavní cíl bakalářské práce, kterým bylo vytvoření podobizny Polyxeny z Lobkovic jakožto kompenzační pomůcky pro zrakově postižené, byl podle vlastního vyzkoušení hapticko-taktilním vnímáním a po průběžných odborných konzultacích naplněn. K haptickému modelu bude přiložen potřebný popis reliéfu v Braillově písmu.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

BŘEZAN, Václav a Jaroslav PÁNEK. *Životy posledních Rožmberků*. Přeložil Josef HEJNIC. Praha: Svoboda, 1985.

ESPRINCHARD, Jacques, François de BASSOMPIERRE a Pierre BERGERON. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. Praha: Panorama, 1989. Pragensia (Panorama).

EVANS, Robert John Weston. *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*. Praha: Argo, 2003. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 80-7203-463-4.

HAJNÁ, Milena. HAVLOVÁ, Mája. TROUP, Vojtěch. VEVERKOVÁ, Zuzana. *Zámek Kratochvíle. Renesanční letohrádek a historie jeho památkové obnovy*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-87890-12-7.

JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel, 1976. ISBN 80-85946-25-4.

KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-085-0.

KEBLOVÁ, Alena. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky základní školy*. Praha: Septima, 1995, ISBN 80-85801-62-0.

KINGOVÁ, *Žena renesance*. In. GARIN, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-653-0.

MAREK, Pavel, ed., *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005. Prameny k českým dějinám 16.-18. století. ISBN 80-7040-804-9.

MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

MAREK, Pavel. *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic, Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci dějin*. Praha: SPN, 2001, ISSN 0231-5289.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Česká historie. ISBN 80-7106-312-6.

NĚMEC, Bohumír. *Rožmberkové: životopisná encyklopedie panského rodu*. České Budějovice: Veduta, 2001. 111 s. ISBN 80-903040-0-1.

PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: velmoži české renesance*. Praha: Panorama, 1989. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-006-3.

RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7429-527-0.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, [2016].

STLOUKAL, Karel, a kol. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Vilímek, 1940.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Tvoříme společně: metodika pro výtvarnou výchovu s proinkluzivními přístupy k uměleckému vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5747-5.

ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002.

VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka Publishers, 1999. 318 s. ISBN 80-86182-24-X.

Kvalifikační práce

BOUŠKOVÁ, V. *Zpracování gotické nástěnné malby jako kompenzační haptické pomůcky pro zrakově postižené*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc, dr.

HRABÁNKOVÁ, Tereza. *Panna Marie Klasová – kompenzační haptická pomůcka*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc, dr.

CHARVÁTOVÁ, T. *Haptický model pro zrakově znevýhodněné zobrazující sv. Augustina*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Duchková, Ph.D.

RONOVSKÁ, T. *Reliéf sv. Kryštofa – haptická pomůcka pro nevidomé*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková Ph.D.

SZKANDEROVÁ, Aneta. *Rožmberský jezdec a čtyři ctnosti. Haptický model pro osoby se zdravotním postižením*. České Budějovice, 2020. Diplomová práce. Jihočeská

univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Duchková Ph.D.

Elektronické zdroje

Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Haptické modely pro osoby se zdravotním postižením. [online]. [cit. 2. 04. 2021]. Dostupné z:

https://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kvv/hapticke-modely-pro-osoby-se-zdravotnimpostizenim/?fbclid=IwAR3zYw79m28JfDQzv-VII5VdVsO7R5sTljAl_0xDB7422Z6hBXte-KbiRew

Život bez zraku. Okamžik [online]. Praha: Okamžik, 2014 [cit. 1.04.2021]. Dostupné z:

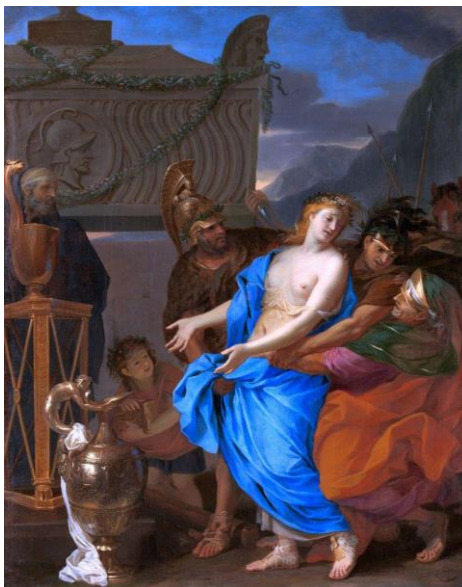
http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/O_zivote_bez_zraku/Zivot_be_z_zraku.html

Historie zámku Kratochvíle. Zámek Kratochvíle [online]. Netolice: zámek Kratochvíle [cit. 8.12.2020]. Dostupné z: <https://www.zamek-kratochvile.cz/cs/o-zamku/historie>

Seznam příloh

Příloha I. – Obrazový materiál k teoretické části.....	73
Příloha II. – Fotodokumentace praktické části.....	90

Příloha I. – Teoretická část

Obr. 1: Oběť Polyxena - Charles le Brun (1647)

Obr. 2: Znásilnění Polyxeny - Pio Fedeli (1855 - 1865)

Obr. 3: Erb rodu Pernštejnů

Obr. 4: Znak pánů z Pernštejna, freska

Obr. 5: Vratislav z Pernštejna, Polyxenin otec

Obr. 6: Vratislav z Pernštejna, Polyxenin otec

Obr. 7: Marie Manrique de Lara se synem Janem, Polyxena matka

Obr. 8: Marie Manrique de Lara s dcerou, Polyxenina matka

Obr. 9: Jana z Pernštejna, Polyxenina nejstarší sestra

Obr. 10: Jana z Pernštejna, Polyxenina nejstarší sestra (autor: Rolan de Mois)

Obr. 11: Polyxena z Lobkovic

Obr. 12: Jan z Pernštejna, nejstarší syn Vratislava z Pernštejna

Obr. 13: španělský velvyslanec Guillén de San Clemente, rodinný přítel

Obr. 14: Náhrobek Vratislava z Pernštejna v chrámu sv. Víta

Obr. 15: Vilém z Rožmberka, Polyxenin první manžel

Obr. 16: Petr Vok, bratr Viléma z Rožmberka

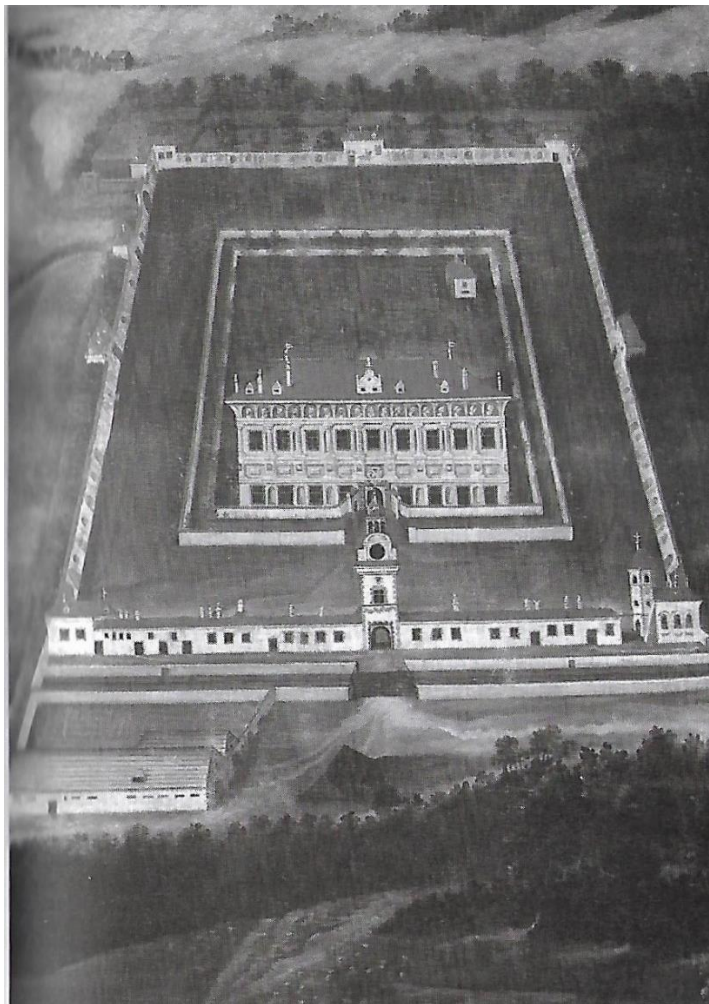
Obr. 17: „O stavu svatého manželství“ – Blažej Jičínský, báseň ke svatbě Polyxeny z Pernštejna a Viléma z Rožmberka

Obr. 18: Početní peníze Polyxeny a Viléma z Rožmberka – pomůcka z počítání peněz

Obr. 19: Zámek Kratochvíle

Obr. 20: Zámek Kratochvíle, 1686

Obr. 21: Posmrtný portrét Vilém z Rožmberka

Obr. 22: Anna Marie Manrique mladší, manželka Jana z Pernštejna

Obr. 23: Roudnice nad Labem, 1740

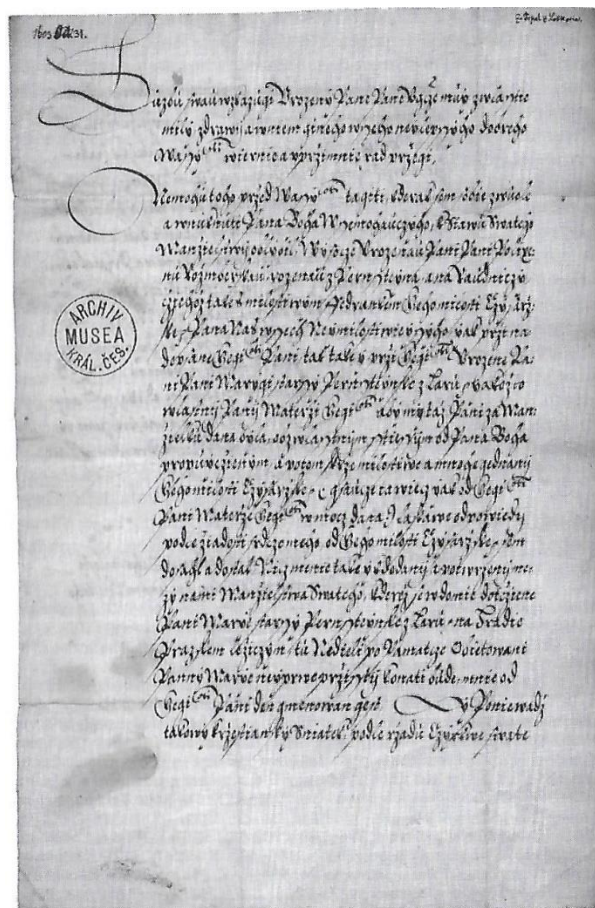
Obr. 24: Roudnice nad Labem

Obr. 25: Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, Polyxenin druhý manžel

Obr. 26: Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, mědirytina (autor: Wolfgang Kilian)

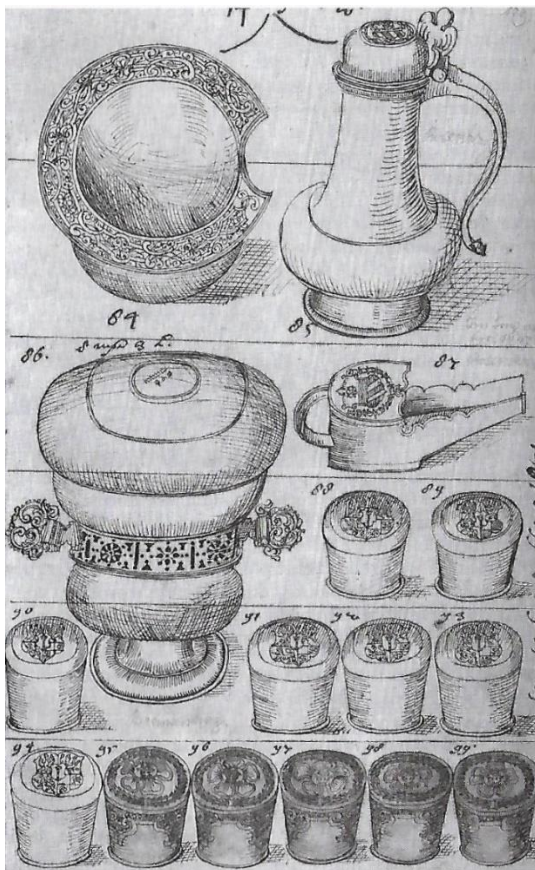

Obr. 27: Pozvánka na svatbu Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny

Pani Polyxena z Lobkovic ve svém domě pod hradem pražským poskytla útočiště prchajícím místodržícím, Martinicovi, Slavatovi a tajemníku Fabriciovi, svrženým s okna místodržitelské kanceláře 23. května 1618.

Obr. 28: Pražská defenestrace – Václav Brožík

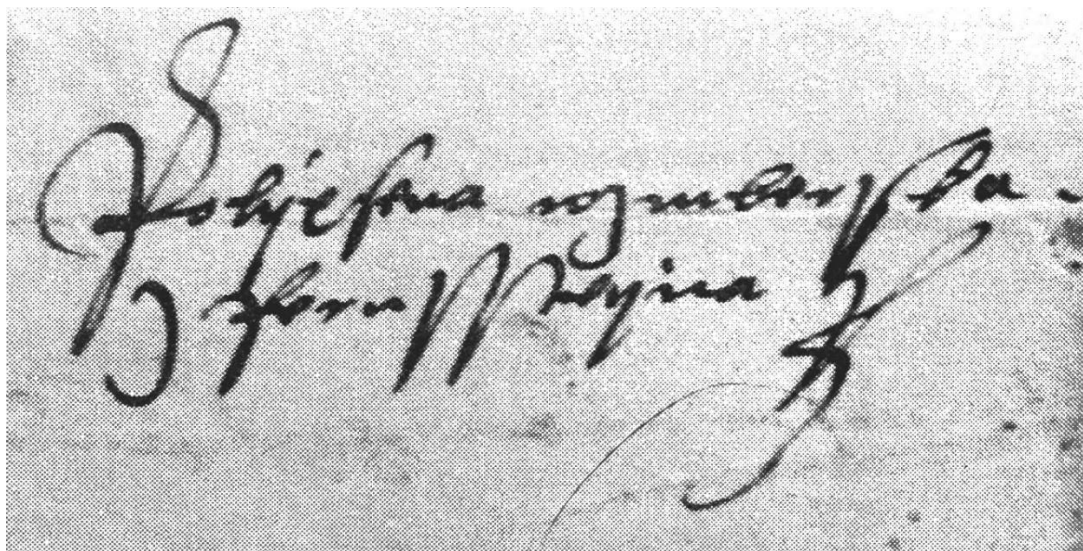
Obr. 31: Inventář stříbrného nádobí Polyxeny z Lobkovic

Obr. 32: Polyxena z Lobkovic jako starší dáma

Obr. 33: Václav Eusebius z Lobkovic, syn Polyxeny a Zdeňka Vojtěch Popela

Obr. 34: Podpis Polyxeny z Rožmberka

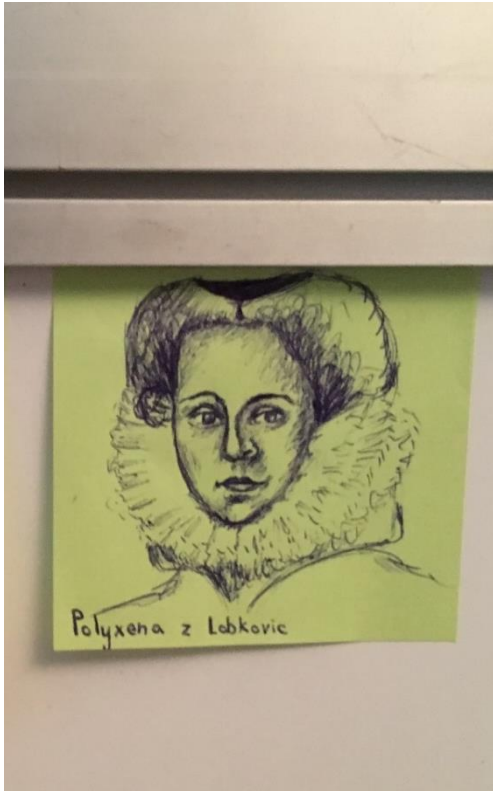
Příloha II. – Praktická část

Obr. 1-2: Celý portrét Polyxeny z Rožmberka

Obr. 3: Portrét Polyxeny z Rožmberka

Obr. 4-6: Prvotní skici

Obr. 7: Prvotní skici – detail

Obr. 8: Tvorba základní hliněné desky do dřevěného rámu

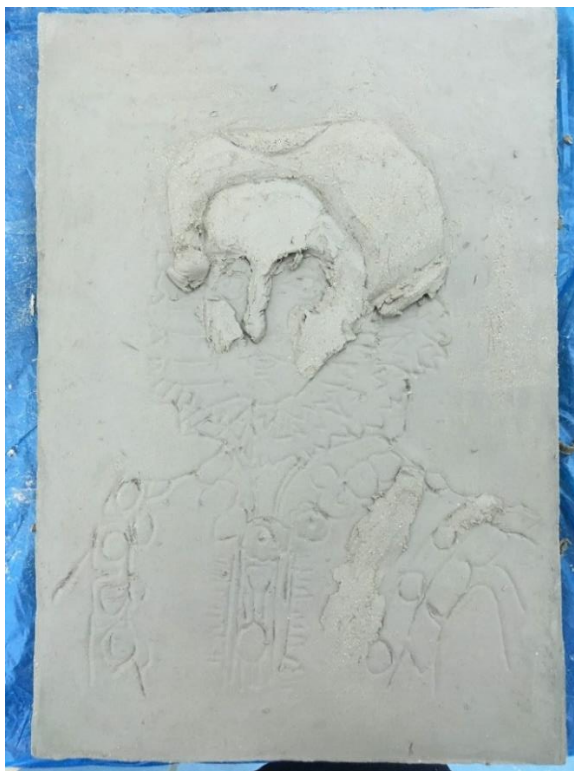
Obr. 9: Tvorba základní hliněné desky do dřevěného rámu

Obr. 10: Vytvoření obrysových linií přes fotografii portrétu

Obr. 11: Vyznačené obrysové linie

Obr. 12: Nanesení modelovacích hmot a tvorba objemů

Obr. 13: Nanesení modelovacích hmot a tvorba objemů

Obr. 14: Nanesení modelovacích hmot a tvorba objemů

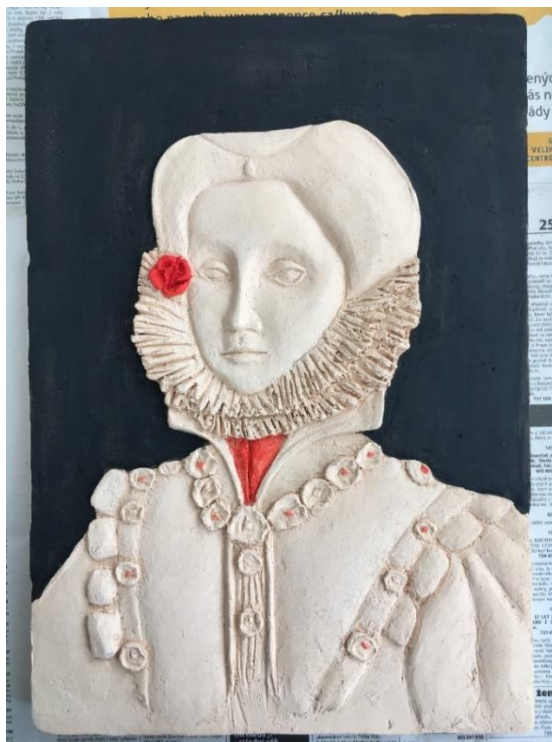
Obr. 15: Konkretizace jednotlivých částí obličeje a oděvu

Obr. 16: Retušování a dohlazování detailů

Obr. 17: Reliéf po výpalu

Obr. 18: Průběh barvení modelu

Obr. 19: Průběh barvení modelu

Obr. 20: Průběh barvení modelu

Obr. 21: Finální podoba haptického modelu

Obr. 22: Detail reliéfu

Obr. 23: Detail reliéfu

Obr. 24: Detail reliéfu

Obr. 25: Detail reliéfu

Zdroje příloh

I. Teoretická část

Obr. 1: commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_Le_Brun_-_The_Sacrifice_of_Polyxena.jpg

Obr. 2: en.wikipedia.org/wiki/Pio_Fedi

Obr. 3:

www.waymarking.com/waymarks/WMTD5T_Erb_Pernstejnu_Vyssi_Brod_Czech_Public?fbclid=IwAR3-laXWJCrVuieEHpqbaJJdg6feoxv0m9MSxRc6YEmQ_lqhADBRbL5leX0

Obr. 4:

encyklopedie.ckrumlov.cz/img.php?img=1001&LANG=cz&fbclid=IwAR1X6ERwgMuXYL8rvWPTCBdkQRAaW2jEccoAf9q8LOooWdFaHtXc1uvTato

Obr. 5:

cs.wikipedia.org/wiki/Vratislav_II._z_Pern%C5%A1tejna?fbclid=IwAR2c29KfS01SV3jm1_6lFhqekvYW7qE2l3UQQs9Cf3JScjaGl1vaoy8V688

Obr. 6:

cs.wikipedia.org/wiki/Vratislav_II._z_Pern%C5%A1tejna?fbclid=IwAR2c29KfS01SV3jm1_6lFhqekvYW7qE2l3UQQs9Cf3JScjaGl1vaoy8V688

Obr. 7: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.93

Obr. 8:

cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Manrique_de_Lara_y_Mendoza#/media/Soubor:Alonso_Sanchez_Coello_12.jpg

Obr. 9: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.201

Obr. 10: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.161

Obr. 11: www.zamekceskykrumlov.eu/nejvyznamnejsi-vlastnici-ceskokrumlovskeho-hradu-a-zamku/vilem-z-rozemberka/polyxena-z-pernstejna/

Obr. 12: cz.pinterest.com/pin/307018899575594431/?fbclid=IwAR0-H9E4RZysPBcL6RgDfdKHST0gRy-1haYqkM8PpNQjFZLEj7msYk1kuH0

Obr. 13: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.266.

Obr. 14: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.134.

Obr. 15: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.184.

Obr. 16:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Vok_z_Ro%C5%BEmberka#/media/Soubor:Vok.jpg

Obr. 17: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.188.

Obr.18: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.171.

Obr. 19: www.zamek-kratochvile.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/5626-zamecka-zahrada?fbclid=IwAR0iTjg06x2VrWz6kN8e2Sob220PPOxY2UohPK1pYCz7-1uLhncet_JB84g

Obr. 20: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.143.

Obr. 21: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.212

Obr. 22: MAREK, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.s.215

Obr. 23: www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=40483

Obr. 24:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Roudnice_nad_Labem_\(z%C3%A1mek\)?fbclid=IwAR0q24bhrQMNHID3ISvsmzWxPkh2JpKOO1vT4uhovS7oq1eFHvmEKpCHXSU#/media/Soubor:Roudnice_nad_Labem_-z%C3%A1mek.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Roudnice_nad_Labem_(z%C3%A1mek)?fbclid=IwAR0q24bhrQMNHID3ISvsmzWxPkh2JpKOO1vT4uhovS7oq1eFHvmEKpCHXSU#/media/Soubor:Roudnice_nad_Labem_-z%C3%A1mek.jpg)

Obr. 25:

cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Vojt%C4%9Bch_Popel_z_Lobkovic#/media/Soubor:Zden%C4%9Bk_Vojt%C4%9Bch_Popel_z_Lobkovicz.jpg

Obr. 26: MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005.s.6.

Obr. 27: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.232.

Obr. 28: aukro.cz/pani-polyxena-z-lobkovic-13-xy52-6964844173

Obr. 29: MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005.s.21.

Obr. 30: MAREK, Pavel, ed.. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005.s.37.

Obr. 31: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.190.

Obr. 32: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.407.

Obr. 33:

[cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Eusebius_Popel_z_Lobkovic#/media/Soubor:Hebbelynck_-_Vaclav_Eusebius_\(1609-1677\)_2e_Prince_Lobkovicz.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Eusebius_Popel_z_Lobkovic#/media/Soubor:Hebbelynck_-_Vaclav_Eusebius_(1609-1677)_2e_Prince_Lobkovicz.jpg)

Obr. 34: RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. V Praze: Vyšehrad, 2016, s.136.

II. Praktická část

Obr. 1: www.novinky.cz/zena/styl/clanek/prvni-dama-kralovstvi-krasna-i-chytra-polyxena-z-pernstejna-41814

Obr. 2: www.zamekceskykrumlov.eu/nejvyznamnejsi-vlastnici-ceskokrumlovskeho-hradu-a-zamku/vilem-z-rozemberka/polyxena-z-pernstejna/

Obr. 3: cs.wikipedia.org/wiki/Polyxena_z_Lobkovic

Obr. 4–25: Fotografie z vlastního zdroje